

7

Tid Tisdagen den 4 april 2017 kl. 17.00 – 17.50
Plats Bolindersalen, Tekniska nämndhuset
Justerat Måndagen den 10 april 2017

Katarina Luhr

Jonas Naddebo

INKOM

2017 -04- 13

SKARPNÄCKS
STADSDELSFÖRVALTNING
REGISTRATUREN

Närvarande

Beslutande ledamöter:

Katarina Luhr (MP) ordföranden
Jonas Naddebo (C) vice ordföranden
Måns Lönnroth (S)
Mervi Mäkinen Andersson (S)
Jonas Svanfeldt (S)
Hampus Rubaszkin (MP)
Rikard Warlenius (V)
Lars Jilmstad (M) §§ 1-20, 22-26
Torbjörn Erbe (M)
Helena Ljungberg (M)

Tjänstgörande ersättare:

Ellinor Rindevall (S) §§ 1-11, 13-16, 18-26	för Maria Östberg Svanelind (S)
Fredrik Pettersson (S) §§ 12, 17	för Maria Östberg Svanelind (S)
John Myhrman (M)	för Christoffer Järkeborn (M)
Alicja Lindell (M) § 21	för Lars Jilmstad (M)
Sabine Pettersson (L)	för Joar Forssell (L)

Ersättare:

Fredrik Pettersson (S) §§ 1-11, 13-16, 18-26
Jakob Sahlin (S)
Linnéa Joandi (MP)
Hanna Begler (MP) § 26
Mia Lundquist (V)
Alicja Lindell (M) §§ 1-20, 22-26
Märta Martin Åkesson (C)
Ulrika Hoff (KD)

Tjänstemän:

Förvaltningschefen Gunnar Söderholm, Britta Björkholm, Paul Fenton,
Monika Gerdhem, Gustaf Landahl, Malin Lindstaf, Lena Mittal, Charlotta
Porsö, Eva Sunnerstedt, Emily Tjäder, Malin Tappefur och
personalföreträdaren Luis Lopez samt borgarrådssekreteraren Albin
Arleskär.

hand till för stockholmarna ur ett rekreationssyfte. Därför instämmer vi i förvaltningens synpunkter om att ett basutbud för stadens natur- och kulturresevat bör inrättas för att säkerställa en hög kvalitet på upplevelsen vid besök till något av stadens resevat. Likvärdiga entreer, ett pedagogiskt utbud och allmänna toaletter är exempel på vad som skulle kunna tänkas ingå i ett sådant basutbud.

Vidare vill vi i sammanhanget poängtera att stadens natur- och kulturresevat med större strikthet bör omfattas av en mer definitiv gränsdragning. Med det menar vi att resevaten skall vara skyddade, välskötta och fylla sitt rekreationssyfte för stockholmarna, men utanför resevaten kan – och i många fall bör, det planeras för bostäder, förskolor, skolor och andra viktiga komponenter som behövs i en snabbt växande stad. Att inte kunna bygga i nära anslutning till ett resevat, eller för att bostäder måhända kan tänkas synas från ett resevat, kan aldrig vara legitima argument. Det ska vara lika svårt att stoppa bostadsbyggande dikt an ett resevat som det ska vara att bygga bostäder i ett resevat.

Slutligen kan vi konstatera att arbetet med att inrätta stadens nya resevat inte i nämnvärd hastighet rör på sig. Att den rödgrönrosa majoriteten inte kommer framåt i planering och utförande kan vi bara tolka som ett bristande intresse för frågan.

Ersättaryttrande

Ulrika Hoff (KD) instämmer i särskilt uttalande från vice ordföranden Jonas Naddebo (C), Lars Jilmstad m.fl. (M) och Sabine Pettersson (L).

Vid protokollet
Lena Mittal

Rätt utdraget intygar:

INKOM

2017-04-13

SKARPNÄCKS
STADSDELSFÖRVALTNING
REGISTRATURET

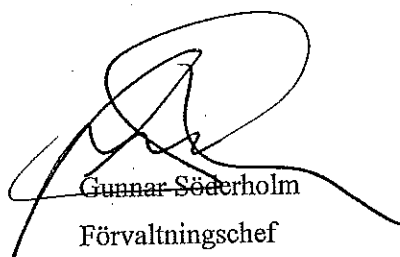
Handläggare
Nette Bygren
Telefon: 508 28 866

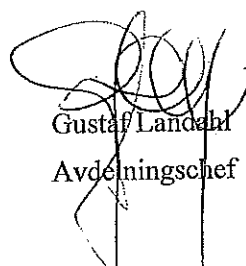
Till
Miljö- och hälsoskyddsnämnden
2017-04-04 p. 2019

Tillsynsrapport 2016 för stadens skyddade områden enligt 7 kap. miljöbalken

Förvaltningens förslag till beslut

- 1 Godkänna miljöförvaltningens rapport.
- 2 Överlämna rapporten för kännedom till länsstyrelsen, exploateringsnämnden, trafikenämnden, stadsbyggnadsnämnden och stadsmuseet samt till stadsdelsnämnderna i Skarpnäck, Skärholmen, Södermalm, Bromma, Hässelby-Vällingby, Spånga-Tensta och Rinkeby-Kista, Enskede Årsta Vantör och Älvsjö.

Gunnar Söderholm
Förvaltningschef

Gustaf Landahl
Avdelningschef

Sammanfattning

Stockholms natur- och kulturresevat är inrättade för att långsiktigt bevara och utveckla grönområden med särskilt stort värde för människor, djur och växter.

Det finns nu nio kommunalt skyddade naturområden i Stockholms stad sedan Älvsjöskogens naturresevat inrättades under 2016. Syftet med miljöförvaltningens tillsyn är att bevaka att skyddsbestämmelserna följs och områdena sköts så att dess värden bevaras.

Förvaltningen har under året med olika intensitet medverkat i pågående arbete med att inrätta nya resevat i Årtaskogen - Årstaholmar, östra Älvsjöskogen, och Rågsved tillsammans med stadsbyggnadskontoret och exploateringskontoret. Arbetet med Kyrkhamn har stått stilla under året.

Miljöförvaltningen ser en positiv trend vad gäller skötsel- och rekreativa satsningar i resevaten. Det är positivt att förvaltningarna har möjlighet att söka pengar från centrala medelreserven för naturvårdande åtgärder, men

det är önskvärt att resurser för kontinuerlig skötsel av naturmark sätts av i ordinarie budget.

Miljöförvaltningen ser en stor potential i att utveckla frilufts- och rekreationsvärdena i stadens reservat och därmed ge bättre förutsättningarna för fler att nyttja stadens grönområden. Förvaltningen föreslår att den strategiska samordningsgruppen för ett Grönare Stockholm får ett uppdrag att tydliggöra ansvar och roller mellan förvaltningar i övergripande planering och genomförande.

Några övergripande frågor som miljöförvaltningen ser som viktiga, men som inte ligger hos någon förvaltning idag är

- marknadsföring av reservaten
- gemensam design för entréer och vägvisare
- riktlinjer för basutbud av service och naturpedagogik.

Bakgrund

Det finns nio kommunalt skyddade naturområden i Stockholm. Judarskogen, Kyrksjölöten, Hansta, Grimsta, Flaten, Nackareservatet, Sätterskogen och Älvsjöskogen är skyddade som naturreservat. På Järvafältet längs Igelbäcken finns ett kulturresevat.

Natur- och kulturresevat bildas med stöd av 7 kap. miljöbalken för att långsiktigt bevara och utveckla grönområden med särskilt stort värde för människor, djur och växter. Reservaten har särskilda syften och föreskrifter som kan formuleras olika beroende på reservatets karaktär och de värden som ska skyddas. I skötselplanen fastställs hur området ska skötas för att upprätthålla kvaliteterna. Områdesskyddet innebär att man reglerar markanvändningen för att säkra nuvarande och kommande generationers upplevelser av ett rikt natur- och kulturlandskap. Syftet med miljöförvaltningens tillsyn är att bevaka att skyddsbestämmelserna följs så att områdenas värden bevaras.

I Sverige är artrikedomen ofta större runt städerna än på landsbygden, där många naturtyper rationaliserats bort i det moderna skogs- och jordbruket. I Stockholm finns till exempel ekmiljöer som är unika från ett europeiskt perspektiv, vilket innebär ett särskilt ansvar. Undersökningar visar också att det rika växt- och djurlivet värderas högt av stockholmarna. Biologisk mångfald är grunden för en hållbar naturmiljö som kan förse oss med många ekosystemtjänster. De nära och lättillgängliga naturupplevelserna berikar stadslivet och är en uppskattad del i många vardag. Naturen i storstaden har ett extra högt värde för rekreation i och med att så många människor har tillgång till den. Rekreation är en av många ekosystemtjänster som naturen ger till stockholmarna.

Många vetenskapliga studier visar att de gröna miljöerna kan påverka vår hälsa positivt, till exempel genom att verka stressreducerande i vår vardag. Ett exempel är en stor studie som genomfördes i England under åren 2001 till 2005 där man fann att antalet dödsfall i hjärt- och kärlsjukdomar före pensionsåldern, oberoende av inkomst, var lägre bland människor som bor nära grönområden jämfört med de som bor längre ifrån¹. Det tyder på att god tillgång till grönytor kan kompensera för socioekonomisk ojämställdhet, vilket gör frågan till en viktig samhällsfråga.

Tillsyn

Förvaltningen har under 2016 gjort tillsynsbesök i samtliga nio reservat vid ett flertal tillfällen. Utifrån inspektionerna kan förvaltningen konstatera att efterlevnaden av föreskrifter i huvudsak har varit god. Undantagen har främst gällt nedskräpning, skadegörelse, otillåtna upplag, otillåtna bosättningar, okopplade hundar, cykling i terräng och motocrosskörning i terräng.

De skötselplaner som hör till reservatsbesluten är inte juridisk bindande, men är en vägledning om hur naturmiljöerna bör skötas för att dess värden ska bevaras. Förvaltarna samråder med miljöförvaltningen kring vad i skötselplanerna som ska prioriteras.

Miljöförvaltningen har också följt upp och gett synpunkter i ett stort antal dispens- och tillståndsärenden i reservaten, de flesta för åtgärder som är kopplade till Förbifart Stockholm.

Utöver den ordinarie tillsynen har förvaltningen medverkat i pågående arbete med att inrätta nya reservat i Årstaskogen - Årstaholmar, Östra Älvsjöskogen och Rågsved tillsammans med stadsbyggnadskontoret och exploateringskontoret. Arbetet med Kyrkhamns naturreservat har stått stilla under året.

Förbifart Stockholm

Samråd med Trafikverket i frågor som rör vägprojektet Förbifart Stockholm har även under 2016 tagit mycket arbetstid i anspråk. Trafikledens sträckning går genom fyra av stadens nio reservat; främst i tunnel, men även i ytläge. Byggnationen har kommit igång i Hansta naturreservat, Igelbäckens kulturresevat och Sätterskogens naturreservat. Trafikverket samråder med miljöförvaltningen i små och stora frågor som uppkommer under arbetets gång. Exempel på frågor är tillfälliga upplag av jordmassor och förändrat läge för tunnelmynning.

¹ Mitchell R, Popham F. Effect of exposure to natural environment on health inequalities: an observational population study. Lancet. 2008;372:1655-1660

I sitt domslut (i mål nr M 11838-14) den 4 december 2015, konstaterade Mark- och miljööverdomstolen (MÖD) att Förbifarten medför sådant intrång som ska kompenseras enligt 7 kap. 7 § och 16 kap. 9 § miljöbalken, trots erforderliga skyddsåtgärder. Samtidigt sköt domstolen upp frågan om slutliga villkor om kompensationsåtgärder och meddelade ett utredningsvillkor enligt följande:

Trafikverket ska under prövotiden utreda möjligheten

- *att öka vattenflödet i Sättraån och Skärholmsbäcken. Ett ökat vattenflöde kan bland annat ske genom omledning av dränvatten från tunneln alternativt genom att pumpas från Mälaren*
- *att projektera och genomföra en återmeandring av del av Igelbäcken i Igelbäckens kulturresevat. Under utredningstiden ska Trafikverket ta fram en plan för projektering utifrån äldre kartunderlag, kulturresevatets skötselplan och andra relevanta underlag samt bedöma möjligheten att återmeandra del av sträcka av Igelbäcken.*

Utredningen, som utom de miljömässiga konsekvenserna även ska avse de kostnadsmässiga konsekvenserna, ska tillsammans med förslag på slutliga villkor om kompensationsåtgärder lämnas till mark- och miljödomstolen senast ett år efter att beslutet vunnit laga kraft.

Domen vann laga kraft den 2 mars 2016 vilket innebär att Trafikverket skulle lämna in sin redovisning till MMD före 2 mars 2017. Miljö- och hälsoskyddsnämnden kommer sannolikt att få tillfälle att yttra sig över redovisningen under våren 2017.

Rådgivning och samverkan

Under året har förvaltningens ekologer utfört ett flertal tillsynsbesök tillsammans med förvaltarna i resevatet och då framförallt bidragit med rådgivning rörande lämpliga skötsel- och tillgänglighetsåtgärder. De senaste årens möjlighet för stadsdelsförvaltningarna att söka bidrag från centrala medelreserven till skötsel av resevat har lett till en påtaglig ökning av skötselåtgärder och andra åtgärder i resevaten, vilket är positivt ur såväl natur- som rekreationssynpunkt. Detta har i sin tur lett till ett ökat behov av rådgivning.

Förvaltningen har utöver samarbetet med skötselansvariga för resevaten haft mycket kontakt med övriga centrala förvaltningar i frågor med koppling till

- bostadsprojekt som gränsar till resevaten
- utredning av nya naturresevat
- projekt Förbifart Stockholm
- cykling i naturresevat
- nedläggningen av Barkarby motorstadion

- nya tunnelbanan mot Barkarby
- Järva friluftsbad
- Järva begravningsplats.
- Projektet Pilot Flaten

Pilot Flaten är i linje med uppdraget i 2016 års budget att i samråd med berörda stadsdelsnämnder, idrottsnämnden, utbildningsnämnden och exploateringsnämnden arbeta med att tillgängliggöra reservaten och utveckla och stärka rekreativa och ekologiska värden.

Miljöförvaltningen har under året också tagit fram informationsfoldrar för alla reservat samt foldrar med information om tysta platser som ett resultat av projektet Guide till Tystnaden. Foldrarna är en del i tillgänglighetsarbetet med att öka förutsättningarna för fler att upptäcka stadens grönområden.

Information om reservaten finns annars tillgänglig via stadens hemsida, genom vilken allmänheten också kan nå förvaltningens ekologer via mail. Förvaltningen har denna väg fått in tips på nedskräpning, otillåtna bosättningar och andra aktiviteter i reservaten. Det har också kommit in synpunkter på skötsel av reservaten, regler för hundrastning och cykling.

Utredningar utförda under 2016

Miljöförvaltningen har under sommaren och hösten inventerat förekomsten av död ved i reservaten. En god förekomst av liggande och stående döda stammar, så kallade lågor och rakor, är gynnsam för den biologiska mångfalden. Syftet med förvaltningens undersökningar av rekreation och biologisk mångfald är att fänga upp förändringar i tid, så att åtgärder kan sättas in vid behov. Undersökningen är en del i uppföljningen av reservatens bevarandestatus som sker var femte år.

Resultatet visar att mängden död ved skiljer sig stort mellan olika reservat. Till exempel har reservat som Nackareservatet, Älvsjöskogen, Igelbäcken och Flaten nästan hälften så mycket död ved per hektar jämfört med reservat som Hansta, Judarskogen och Kyrksjölöten. I många områden finns goda förutsättningar för biologisk mångfald knuten till grov död ved, medan det ser sämre ut i andra. Hela rapporten med förslag på åtgärder finns i bilaga 2.

Positiva satsningar i reservaten under 2016

Reservatsförvaltarna har även under 2016 kunnat söka extra medel för skötsel i naturreservaten.

Exempel på naturvårdande insatser som gjorts under året är

- slåtter med upptag på öppna gräsmarker i de flesta reservat
- slåtter kring Råcksta träsk i Grimsta naturreservat
- restaurering av ekmiljöer i Nackareservatet i Stockholm, Flatens naturreservat, Grimsta naturreservat, Judarskogen, Kyrksjölöten och Sätterskogen.
- naturvårdande restaurering av brynzoner
- rensning av groddjursdammar i Judarskogen och Kyrksjölöten

Fler satsningar för att öka tillgängligheten och möjlighet till aktiviteter i reservaten har gjorts under året, till exempel:

- nya entréer i Sätterskogen
- renovering av broar och bryggor vid Skogvaktarkärret och längs Igelbäcken
- fortsatt slyröjning kring motionsspår och gångvägar

Miljöförvaltningen ser att områdenas rekreativa kvaliteter har ökat och kommer att fortsätta att verka för att fler satsningar på rekreation i reservaten kommer till stånd.

Medverkan till nya reservat

Under 2016 har förvaltningens ekologer med olika intensitet deltagit i arbetet med att inrätta reservat i Årtaskogen - Årsta holmar, Kyrkhamn, Rågsved och Östra Älvsjöskogen tillsammans med exploateringskontoret och stadsbyggnadskontoret. Under arbetets gång har förvaltningen bidragit med erfarenheter från tillsynsarbetet och med de kunskapsunderlag som finns tillgängliga.

Enligt nuvarande tidplan ska Årtaskogen-Årsta Holmar naturreservat inrättas under 2017. Ingen detaljerad tidplan finns för övriga reservat.

Tillsynsinsatser 2016 i siffror

Under år 2016 har 2412 arbetstimmar lagts på reservattillsynen mot planerade 1695. De operativa tillsynstimmarna, 1257 h som förvaltningen debiterar för, är upparbetade. En förklaring till att mer tid än planerat lagts på tillsyn är att ärenden med koppling till Förbifart Stockholm har tagit mycket tid i anspråk. Under byggtiden uppkommer många frågor som kräver samråd eller ställningstaganden. Förvaltningens bedömning är att projektet fortsatt kommer att kräva mycket tillsynstid under hela byggtiden.

Förvaltningens synpunkter och förslag

Kontinuerlig skötsel i reservaten

Idag finns möjlighet för stadsdelarna att söka pengar från centrala medelreserven för naturvårdande åtgärder inom naturreservaten. Det gäller till exempel slåtter av öppna gräsmarker, restaurering av ekmiljöer och utplacering av död ved på bästa sätt. Stadsdelarnas skötselansvariga har då också naturlig tillgång till dialog om skötsel med miljöförvaltningens ekologer i samband med tillsynen i reservaten.

Miljöförvaltningen ser positivt på att förvaltarna har denna möjlighet, men vill framhålla vikten av att stadsdelarna får tillräckliga resurser i sin årliga budget för att kunna genomföra en kontinuerlig skötsel. Naturvårdande slyröjning och gallring är något som bör ske kontinuerligt och inte bara när det har gått så långt att man pratar om restaurering av olika miljöer. En kontinuerlig skötsel gynnar både de biologiska och rekreativa värdena.

Som exempel kan nämnas att möjligheten att lägga upp en skötselplan i reservatens ekmiljöer skulle underlättas med en årlig skötselbudget. Idag vet förvaltningarna inte hur mycket pengar de har att röra sig med förrän en bit in på våren. Eftersom det inte är lämpligt att göra skogliga åtgärder under den känsliga tiden när däggdjur och fåglar får sina ungar, innebär det i praktiken att större delen av arbetet måste göras mellan augusti och december. Om arbetet kan påbörjas redan i januari finns större förutsättningar för förvaltarna, och de entreprenörer de anlitar, att hinna med att följa reservatens skötselplaner.

Det finns inte heller resurser inom stadsdelarnas löpande budget till att sköta de öppna gräsmarker som enligt skötselplanerna behöver slås eller betas för att gynna en varierad flora på ängarna. Slåtter är ett exempel på något som behöver göras varje år för att upprätthålla ytornas biologiska och rekreativa kvaliteter.

Särskilda satsningar på enskilda naturvårdsinsatser

Det finns ett fortsatt behov av enskilda naturvårdsinsatser och projekt för att utveckla reservatens kvaliteter. I samtliga reservat finns behov av restaureringsåtgärder i skogliga miljöer och på öppna gräsmarker som vuxit igen.

Det finns också andra åtgärder som kan stärka områdenas biologiska kvaliteter och gynna den biologiska mångfalden. Ett exempel på sådana projekt är nya groddammar och åtgärder för att återetablera större vattensalamander som genomförts både i Judarskogen och Kyrksjölötens reservat. För sådana åtgärder vore det önskvärt med en fortsatt möjlighet för förvaltarna att söka extra pengar från centrala medelreserven.

Påverkan utanför reservatens gränser

För att upprätthålla kvaliteten och gynna den biologiska mångfalden i stadens naturmark krävs en sammanhängande grönstruktur, men också en anpassad skötsel i olika typer av naturmiljöer. Idag finns möjlighet att söka extra medel för skötsel av naturmark i naturreservaten, men inte för skötsel i övriga naturmiljöer i staden. Om stadens grönområden utanför reservaten sköts på ett anpassat sätt som stärker naturvärdena gynnas även reservatens värden.

Om till exempel de öppna långgräsmarkerna som idag ofta slaghackas ett par gånger om året, istället skulle skötas med slåtter eller bete, och om grova trädstammar som gallras ut i högre utsträckning skulle lämnas kvar som död ved, skulle en mångfald av örter, insekter och fåglar få bättre förutsättningar i hela staden.

Det skulle därför vara en fördel om stadsdelsförvaltningarna framöver även får möjlighet att söka extra pengar för skötsel av prioriterade områden utanför de skyddade områdena. Miljöförvaltningen har under året intervjuat skötselansvariga i samtliga stadsdelar som har förmedlat att det finns ett behov av medel och stöd i prioriteringar av skötselåtgärder. Stadens ekologer kan bidra med underlag för att peka ut prioriterade områden. Miljöförvaltningen har ett arbete igång för att ta fram ett digitalt prioriteringsverktyg som ska kunna kopplas till stadens parkdatabas.

Det är också viktigt att ta hänsyn till reservaten vid planering av bebyggelse i deras närhet och i de samband som utgör stadens mest betydelsefulla ekologiska infrastruktur. Ett exempel är kontakten och spridningszonen mellan Hammarbyskogen och Årstaskogen. Om kopplingen bryts där kommer sannolikt de biologiska värdena i Årstaskogen att utarmas på sikt. Förstärkningsåtgärder inom närliggande spridningszoner och förstärkning av naturmiljöer inom naturreservaten kan också minska påverkan

Ökad samordning i staden kring rekreation

Miljöförvaltningen ser att det finns en stor potential att utveckla friluftsliv och rekreationsvärdena i stadens reservat. Konkreta förslag på åtgärder finns i rapporten *Utveckling av rekreationsvärden i Stockholms naturreservat. Pilotstudie 2012* som togs fram på uppdrag av miljöförvaltningen, samt slutrapporten från förstudien inom projekt Pilot Flaten. För att dessa förslag ska gå från idé till verklighet behövs en samordning i staden. Här kan samordningsgruppen för ett Grönare Stockholm få en viktig roll att i dialog med de centrala förvaltningarna och stadsdelsförvaltningarna ta fram en plan för hur arbetet ska organiseras.

Några övergripande frågor som miljöförvaltningen ser som viktiga, men som inte ligger hos någon förvaltning idag är

- marknadsföring av reservaten
- gemensam design för entréer och vägvisare
- riktlinjer för basutbud av service och naturpedagogik.

Miljöförvaltningen förslår att staden upprättar riktlinjer för entréplatser med ett basutbud för stadens natur- och kulturresevat. Ett basutbud kan innebära en allmän toalett, värmestuga och pedagogisk information. Genom detta kan man säkerställa en hög kvalitet på upplevelsen redan vid entrén och möjliggöra att reservaten används året om.

Förvaltningen föreslår att den strategiska samordningsgruppen för ett Grönare Stockholm får ett uppdrag att tydliggöra ansvar och roller mellan förvaltningar i övergripande planering och genomförande.

Trend

Förvaltningen har under 2016 gjort en bedömning av hur naturmiljöerna inom reservaten har förvaltats och hur andra initiativ påverkat de biologiska och rekreativa värdena inom respektive resevat. De senaste årens åtgärder och naturvårdande skötsel har gett en positiv påverkan på biologiska och rekreativa värden i reservaten, även om många miljöer fortfarande är i behov av stora och kostsamma åtgärder.

Slut

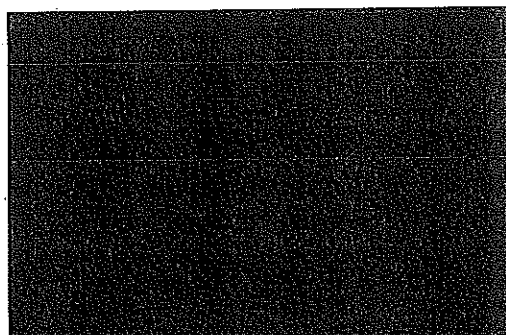
Bilagor

1. Tillsynsrapport Tillsyn i skyddade områden 2016
2. Död ved i Stockholms stads natur- och kulturresevat 2016

Tillsyn i skyddade områden 2016

april 2017

stockholm.se

Tillsyn i skyddade områden 2016
april 2017

Dnr: 2017-3703
Utgivare: Miljöförvaltningen
Kontaktperson: Nette Bygren
Omslagsfoto: Johan Pontén

Sammanfattning

Stockholms stad hade under 2016 nio kommunalt skyddade naturområden – åtta naturreservat och ett kulturreservat – i vilka miljöförvaltningen utövar tillsyn enligt miljöbalken. Dessutom ansvarar miljö- och hälsoskyddsnämnden för tillsynen av två naturminnen som tidigare inrättats av länsstyrelsen. Delar i tre av reservaten är också utpekade som Natura 2000-områden enligt EU:s habitatdirektiv.

I tillsynen av stadens natur- och kulturreservat kontrolleras efterlevnad av syften, föreskrifter, dispenser och andra beslut som fattats med stöd av 7 kap miljöbalken. Miljöförvaltningen söker systematiskt följa upp tillståndet för de värden som reservaten ska skydda, och de mål som satts upp i reservatsbeslut och fastställda skötselplaner.

Med rådgivning, information och dialog med reservatens förvaltare bidrar miljö- och hälsoskyddsnämnden till en god naturvård och bra tillgänglighet i de skyddade områdena.

De stadsdelsförvaltningar som förvaltar naturreservat har även i år fått medel från centrala medelreserven för naturvårdande skötsel i reservaten. Det har resulterat i ett stort antal åtgärder som gynnar områdenas biologiska mångfald och rekreativa värden.

Miljöförvaltningen har under året lämnat synpunkter i ett stort antal ärenden som rör tillstånd och dispenser från reservatens föreskrifter. Många är kopplade till projekt Förbifart Stockholm, men har också rört tillgänglighetsåtgärder som att utveckla entréer till reservaten och att anlägga hundrastgårdar. Ett evenemang som Tivoli vid Eggby gård har också krävt reservatstillstånd.

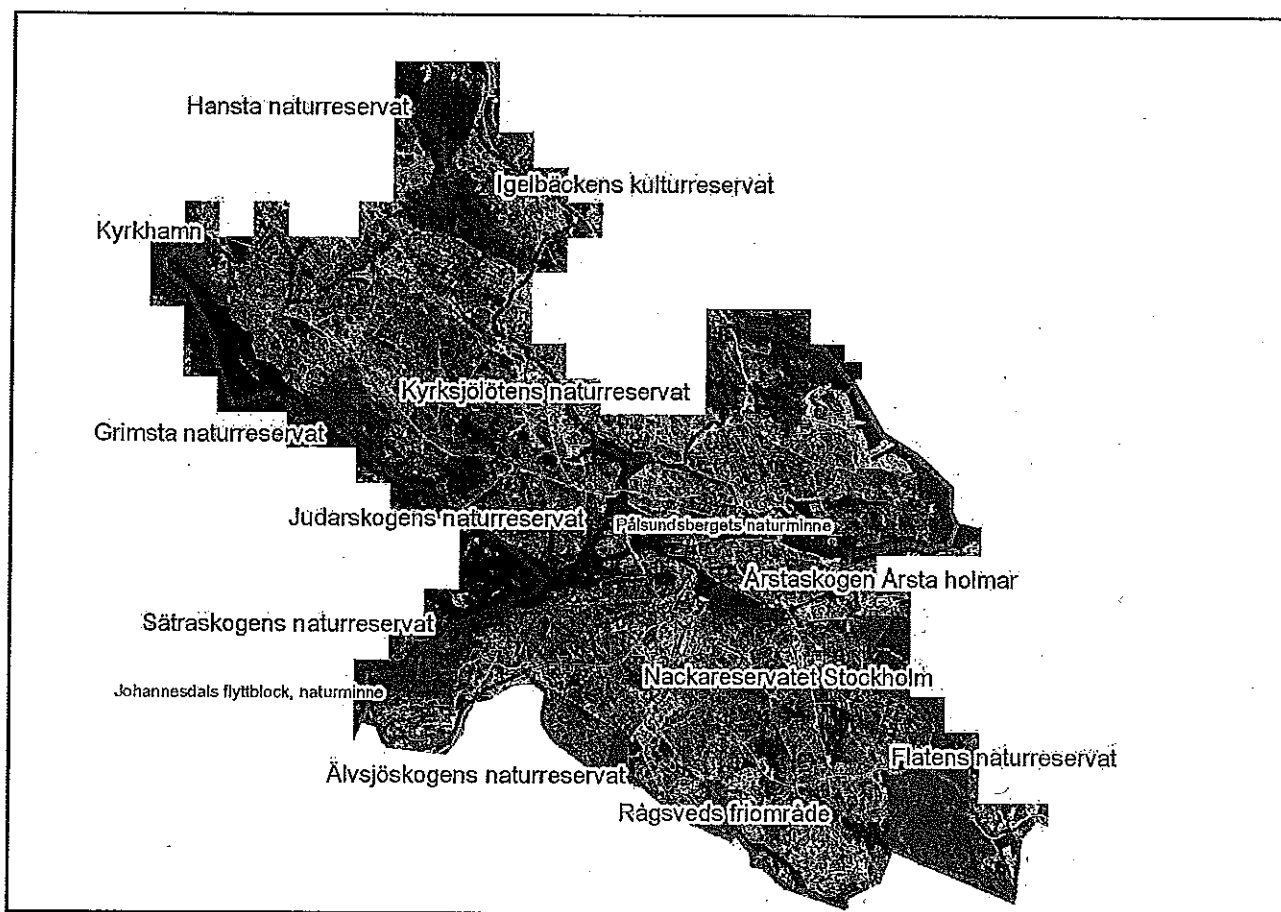
Förvaltningen har utöver den löpande tillsynen genomfört en inventering av mängden död ved i samtliga reservat. Undersökningen är en del i uppföljningen av reservatens bevarandestatus som följs upp var femte år, nästa gång år 2020, se bilaga 2. Under året har förvaltningen också tagit fram informationsfoldrar för alla reservat samt foldrar som ett resultat av projektet Guide till Tystnaden. Foldrarna är en del av arbetet med att underlätta för fler att nyttja stadens naturområden.

Innehåll

Sammanfattning	3
Tillsyn i Stockholms skyddade områden 2016	6
Tillsynsobjekt	7
Tillsynsarbetet	7
Nackareservatet i Stockholms stad	10
Flatens naturreservat	13
Sätraskogens naturreservat	16
Judarskogens och Kyrksjölöten naturreservat	20
Grimsta naturreservat	23
Hansta naturreservat	26
Igelbäckens kulturresevat	28
Älvsjöskogens naturreservat	31
Naturminnen	33
Bevarandestatus i natur- och kulturresevat	34

Tillsyn i Stockholms skyddade områden 2016

Stockholms stad hade under 2016 nio kommunalt skyddade naturområden – åtta naturreservat och ett kulturresevat – i vilka miljöförvaltningen utövar tillsyn enligt miljöbalken. Dessutom ansvarar miljö- och hälsoskyddsnämnden för tillsynen av två naturminnen som tidigare inrättats av länsstyrelsen. Delar i tre av reservaten är också utpekade som Natura 2000-områden enligt EU:s habitatdirektiv.

Kartan visar de skyddade områdena i Stockholms stad och de områden som utreds för skydd. Östra Älvsjöskogen saknas.

Tillsynsobjekt	Laga kraft år	Yta (ha)	Natura 2000-område, utpekad p g a
Judarskogens naturreservat	1995	95	Goda förutsättningar för större vattensalamander + utvecklingsområde för lövsumpskog
Kyrksjölöten naturreservat	1997	50	Goda förutsättningar för större vattensalamander + utvecklingsområde för lövsumpskog
Hansta naturreservat	1998	280	Ek-hassellundar
Grimsta naturreservat	2004	320	
Flatens naturreservat	2006	760	
Igelbäckens kulturresevat	2006	411	
Sätraskogens naturreservat	2006	256	
Nackareservatet i Stockholms stad	2006	99	
Älvsjöskogen naturreservat	2016	65	
Naturminne, bergsbrant Påsundsberget	1997	0,25	
Naturminne, flyttblock Vårberg	2005	-	
Summa		2336,25	

Tillsynsarbetet

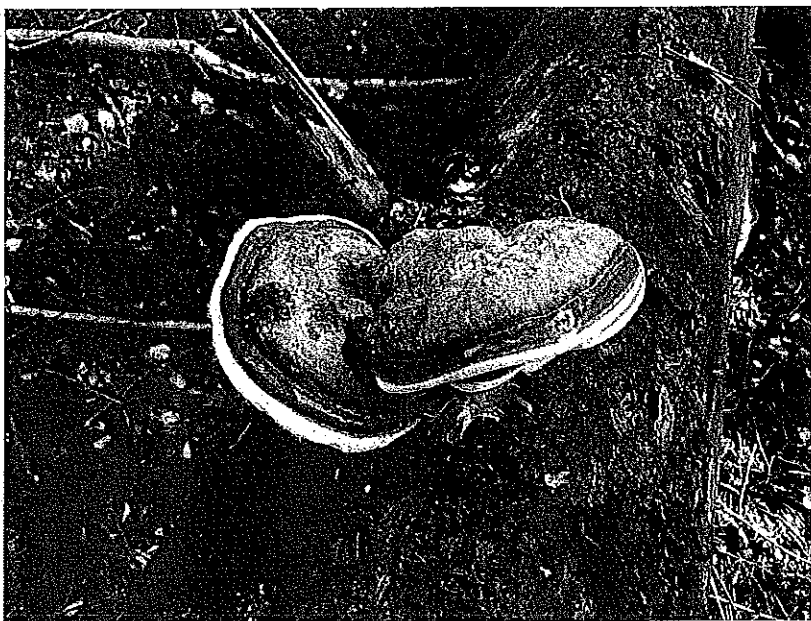
I tillsynen av stadens natur- och kulturresevat kontrolleras efterlevnad av syften, föreskrifter, dispenser och andra beslut som fattats med stöd av 7 kap miljöbalken. Miljöförvaltningen söker systematiskt följa upp tillståndet för de värden som resevaten ska skydda, och de mål som satts upp i resevatsbeslut och fastställda skötselplaner.

Med rådgivning, information och dialog med resevatens förvaltare bidrar miljö- och hälsoskyddsnämnden till en god naturvård och bra tillgänglighet i de skyddade områdena.

Genomförda undersökningar i reservaten

Under 2016 har miljöförvaltningen inventerat förekomsten av död ved i reservaten. En god förekomst av liggande och stående döda stammar, så kallade lågor och rakor, är gynnsam för den biologiska mångfalden.

Undersökningen är en del i uppföljningen av reservatens bevarandestatus som sker var femte år. Tanken med förvaltningens undersökningar av rekreation och biologisk mångfald är att fånga upp förändringar i tid, så att åtgärder kan sättas in vid behov.

Resultaten från undersökningen visar att mängden på död ved skiljer sig stort mellan olika reservat. Till exempel har reservat som Nackareservatet, Älvsjöskogen, Igelbäcken och Flaten nästan hälften så mycket död ved per hektar jämfört med reservat som Hansta, Judarskogen och Kyrksjölöten. De senare reservaten har generellt sett goda förutsättningar för biologisk mångfald knuten till grov död ved. I övriga reservat finns ett behov av att öka mängden av all sorts död ved för att stärka förutsättningar för vedlevande arter. Mer information finns i bilaga 2 – Död ved i Stockholm stads natur- och kulturresevat.

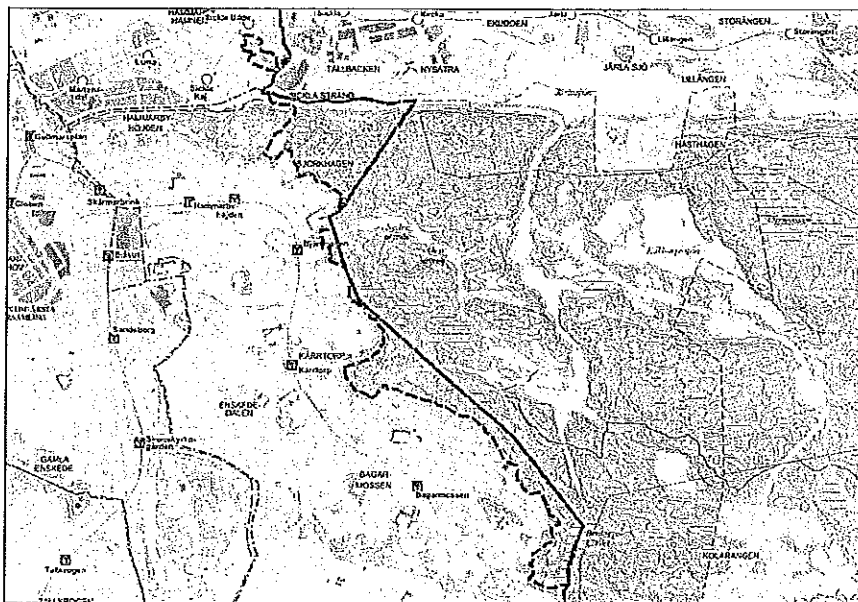
Tillgänglighet genom bra information

Miljöförvaltningen har under året tagit fram informationsfoldrar för samtliga reservat, men också guider till rofyllda platser i alla reservat samt tre områden som utreds för skydd. Foldrarna finns tillgängliga ute på stadsdelsförvaltningarna och i Tekniska nämndhusets reception. De kan även skrivas ut från stadens hemsida.

Satsningen är en del i tillgänglighetsarbetet med att underlätta för fler att utnyttja stadens fina naturområden. Efterfrågan och åtgången av foldrarna har varit hög.

Nackareservatet i Stockholms stad

- Naturreservat
- Kommungräns, Stockholms stad

Skogslandskapet i inre delen av Tyrestakilen utgörs idag av de båda kommunala naturreservaten Nackareservatet i Stockholms stad respektive Nacka kommun. Reservaten nyttjas för många friluftaktiviteter som vandring, orientering, skidåkning, skridskoåkning, fiske, cykling, svamp- och bärplockning. Lilla Sickla vid Sicklasjön är ett av de värdefullaste områdena i Stockholmsdelen av Nackareservatet, både när det gäller natur och kultur.

Inne i Hammarby Sjöstads bostadsområde ligger en enklav av reservatet – Sickla ekpark. Ekbacken är mycket uppskattad av invånarna som närnatur. Insektsinventeringar på platsen visar att ett flertal arter av skyddsvärda insekter trivs i ekarna.

Tillsynsrådgivning samt aktiviteter i reservatet

Förvaltaren, Skarpnäcks stadsdelsförvaltning, har även under 2016 fått resurser från den centrala medelreserven för att utföra skötselinsatser i reservatet.

Miljöförvaltningens ekologer har under året besökt reservatet tillsammans med stadsdelsförvaltningen och Jacksons trädvård som de anlitar för naturvårdande åtgärder. Fokus för dessa besök har varit på skötselåtgärder kopplade till gränsmarkeringen vid Lilla Sickla men åtgärder för ekområden har också tagits upp.

Under försommaren har större delen av reservatets gräsmarker inventerats och har sammanställts i en detaljerad skötselplan för reservatets gräsmarker med sköselförslag för respektive gräsmark. Syftet med skötselplanen är att bevara och stärka gräsmarkernas värden kopplade till biologisk mångfald, rekreation och kulturhistoria.

Naturvårdande åtgärder

Fortsatt friställning av ek och öppen mark i anslutning till Brotorp har skett under året. Arbetet har bedrivits på ett sätt som gynnar reservatens värden. Den ideella föreningen Lilla Sickla vänner har, i samråd med miljöförvaltningen, fortsatt de goda naturvårdsinsatserna vid Lilla Sickla. Fältmöten har ägt rum i Lilla Sickla för att utveckla områdets ekmiljöer.

Tillgänglighetsåtgärder och rekreativa åtgärder

Delar av reservatsgränsen intill Lilla Sickla mättes under hösten in och markerades med stolpar och målade träd. Arbetet utfördes i samarbete med exploateringskontoret i samband med ett bostadsprojekt i kvarteret Läslampan som gränsar till reservatet. Miljöförvaltningens ekologer har gjort flertalet platsbesök för att stämma av med utförarna. Det har bland annat uppstått frågetecken kring var gränsen egentligen går då mätteknikern utgått från en digitaliserad gräns, vilket är det enda underlag som finns tillgängligt. Utförarna och stadens ekologer har även samrått om utplaceringar av gränsstolpar och gränsmålning på träd då det har varit svårt att få fast stolpar i reservatets hållrika terräng. Även om tidsåtgången har varit relativt omfattande med flertalet svårigheter så har resultatet blivit bra och området kring Lilla Sickla har fått en tydlig gräns som höjer områdets status.

Ett skidspår har också anlagts i reservatet med anledning av att ett spår utanför reservatet tagits bort i samband med bostadsprojektet i kvarteret Läslampan. Exploateringskontoret har vid planeringen och genomförandet samrått med miljöförvaltningen och idrottsförvaltningen. Efter en omfattande samråds- och tillsynsprocess har resultatet blivit ett tillgängligt och stadsnära skidspår för allmänheten att utnyttja.

Efterlevnad av bestämmelser

Miljöförvaltningen anser att efterlevnaden av föreskrifterna i reservatet har varit relativt god under 2016.

Förvaltningen får fortsatt in många klagomål och frågor om cykling i reservatet. Dels kommer synpunkter på att cyklingen sliter på marktäcket i skogen och stör gående. Andra anser att cykling ska tillåtas i terräng. Det är idag inte tillåtet enligt Stockholms lokala trafikföreskrifter.

Miljöförvaltningen har under året fortsatt ett arbete med trafikkontoret med syfte att tydliggöra regler och uppskyltning för cykel. Under 2017 har stadsdelsförvaltningen också ett budgetuppdrag att utreda förutsättningar för att anlägga en slinga där det ska vara tillåtet att cykla i terrängen.

Förvaltningen har fått in synpunkter på ett röjt dike intill Lilla Sickla gård och har varit i kontakt med Fastighetskontoret, i rollen som fastighetsägare, och med Länsstyrelsen som båda varit i kontakt med hyresvärdarna på gården.

Under ett tillsynsbesök uppmärksammades ett område i närheten av Hammarbybacken där flertalet träd dött. Förvaltningen har tillsammans med stadsdelsförvaltningen låtit provta marken i området för att hitta möjliga förklaringar till detta.

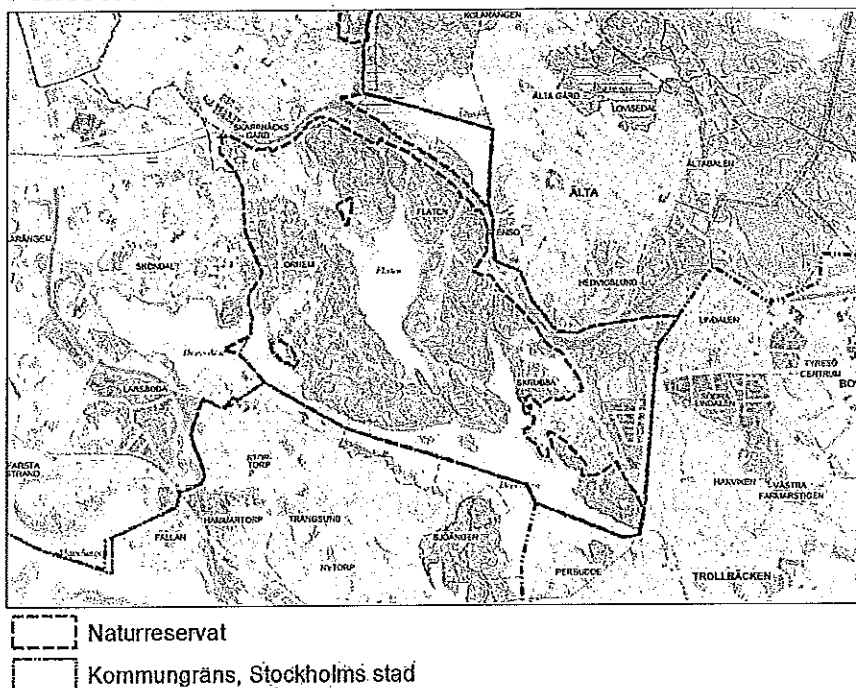
Tillstånds- och dispensärenden

Stadsbyggnadsnämnden har under året meddelat tillstånd enligt reservatsföreskrifterna till att bevilja Lilla Sicklas vännar dispens från föreskrift C8 i naturreservatet Nackareservatet för att elda sly under två dagar i oktober-november 2016 och 2017.

Undersökningar i reservatet

Reservatet har inventerats på förekomst av död ved som en del i Miljöförvaltningens uppföljning av reservatets bevarandestatus. Reservatet bedöms ha tämligen liten förekomst av död ved och intermediära förutsättningar för biologisk mångfald knuten till död ved.

Flatens naturreservat

Flatens naturreservat, stadens största friluftsområde, är välbesökt både av närboende och mer långväga besökare: Inom området finns, utöver stora ytor med olika typer av skog, också populära målpunkter såsom Flatenbadet, flera koloniområden och lokaler för föreningsverksamhet, vilka bidrar till en hög nyttjandegrad. Många skolor i närheten använder området i undervisningen.

Tillsynsrådgivning och aktiviteter i Flatenreservatet

Förvaltaren, Skarpnäcks stadsdelsförvaltning, har under 2016 fortsatt att utföra skötselinsatser i reservatet med resurser från den centrala medelreserven.

Miljöförvaltningen har gjort ett flertal tillsynsbesök i fält under året, tillsammans med förvaltaren på Skarpnäcks stadsdelsförvaltning och Jacksons trädvård som de anlitar för naturvårdande åtgärder.

Tillsynsbesöken tillsammans med stadsdelsförvaltningen har främst varit rådgivande i skötselfrågor men också handlat om samråd kring tillgänglighet och rekreativa värden. Skarpnäcks stadsdelsförvaltning har en hög ambition att stärka reservatets rekreativa värden och kommer att genomföra de förslag som kom fram i Pilot Flaten i den utsträckning de får resurser för det. Miljöförvaltningen har under året aktivt deltagit i projektet.

Under försommaren har större delen av reservatets gräsmarker inventerats och har sammanställts i en detaljerad skötselplan för reservatets gräsmarker med sköselförslag för respektive gräsmark. Syftet med skötselplanen är att bevara och stärka gräsmarkernas värden kopplade till biologisk mångfald, rekreation och kulturhistoria.

Naturvårdande insatser

Större delen av naturvårdsarbetet har koncentrerats till restaurering av kulturmarker såsom ekmiljöer vid Ekudden och kring Orhem. Dessa ekområden ingår i ett regionalt spridningssamband för eklevande arter. När ekmiljöer försvinner vid Sköndal är det viktigt att stärka de ekområden som ligger inom det skyddade området.

Utöver friställning av ek har gräsmarker vid Ekudden öppnats upp för att kunna skötas med bete eller slåtter så att förutsättningar skapas för biologisk mångfald kopplad till det gamla kulturlandskapet. Syftet med årets skötselåtgärder är att få ett helhetsgrepp av området vid Ekudden för att höja både ekologiska, kulturella och rekreativa värden.

Under året har fortsatt slåtter bedrivits på fyra platser i reservatet, både norr om Tyresövägen och utmed Orhemsvägen, varav torrängarna vid Orhemsvägen mitt emot Grindstugan som delvis slagits med lie. Ängs- och hagmarkerna vid Ekudden har slagits av Naturskyddsföreningen som har brukaravtal med stadsdelen. Miljöförvaltningen har medverkat vid diskussioner i fält med stadsdelen, Jacksons trädvård samt hästägare om lämpligt skötselupplägg vid Ekudden. Förfrågan om utökat bete i området har inkommit vilket skulle vara positivt för natur-, kultur- och rekreationsvärdena i området.

Under året har skötselåtgärder också utförts av ett arbetslag från Skogsstyrelsen, främst i skogspartiet öster om Flatenbadet. Åtgärder har främst riktats åt friställning av ekar.

Ekudden. Foto Johan Pontén

Tillgänglighetsåtgärder och rekreativa åtgärder

Miljöförvaltningen har under året fortsatt ett arbete med trafikkontoret med syfte att tydliggöra regler och uppskyltning för cykel. Under 2017 har stadsdelsförvaltningen också ett budgetuppdrag att utreda förutsättningar för att anlägga en slinga där det ska vara tillåtet att cykla i terrängen i reservatet.

Efterlevnad av bestämmelser

Förvaltningen anser att efterlevnaden av reservatets föreskrifter och bestämmelser i huvudsak har varit god under året.

Problemet med terrängkörning av motorcyklister kvarstår i östra delen av reservatet och förvaltningen har fortlöpande kontakt med polisen. Även problemet med nedskräpning kvarstår och förvaltningen har fått in synpunkter från Naturskyddsföreningen som röjt bort en del skräp i Flatensjöns utlopp. Arbetslaget från Skogsstyrelsen har också städat reservatet på en del skräp.

Intill Listuddens gård har en grusad ridbana anlagts utan reservattillstånd men har givits tillstånd i efterhand, dock med villkoret att bekosta anläggandet av utökat betesstängsel i området.

Tillstånds- och dispensärenden

Stadsbyggnadsnämnden har under året meddelat tillstånd enligt reservatsföreskrifterna till att:

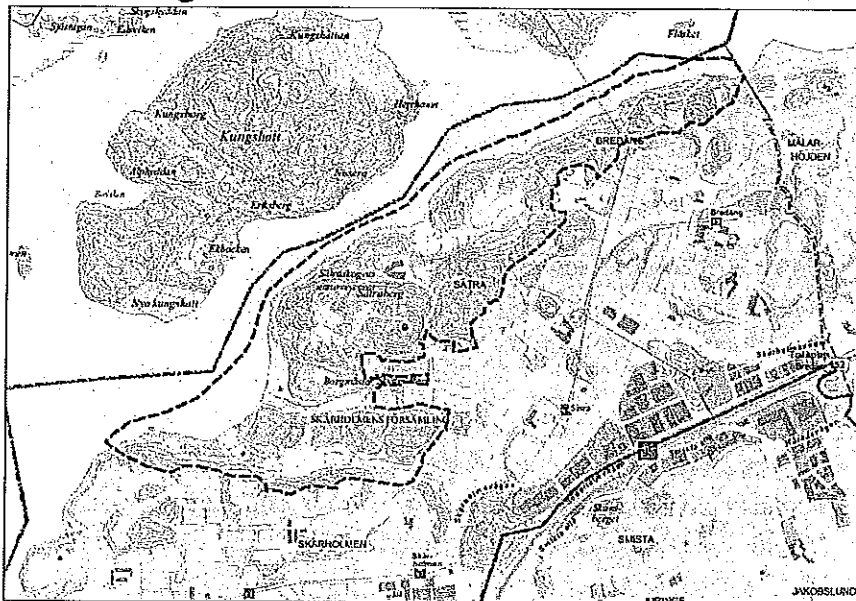
- bevilja Unga Örnar tillstånd för att anlägga ny avloppsanläggning.
- bevilja ägarna av Listuddens gård tillstånd för att anlägga en grusad yta för ridverksamhet eller rasthage.

Miljöförvaltningen har lämnat synpunkter i ärendena.

Undersökningar i reservatet

Reservatet har inventerats på förekomst av död ved som en del i Miljöförvaltningens uppföljning av reservatets bevarandestatus. Reservatet bedöms ha tämligen liten förekomst av död ved och intermediära förutsättningar för biologisk mångfald knuten till död ved.

Sätraskogens naturreservat

Sätterskogens naturreservat är ett omtyckt ströv- och rekreationsområde för boende i närområdet. Fina gångstråk som till exempel promenadvägen utmed Mälarstranden bidrar till många besökare. Mälarhöjdsbadet, Sätters Strandsbadet, caféet vid Lyran och campingplatsen lockar även mer långväga besökare till området. Förskolegrupper från hela Skärholmen använder området i sin verksamhet.

Syftet med Sätterskogens naturreservat är att för framtiden vårda och utveckla ett för söderort ovanligt stort naturområde som har stor betydelse för friluftsliv, rekreation och som pedagogiskt område för naturupplevelser och undervisning, på ett sådant sätt att dess samlade natur-, kultur-, och rekreationskvaliteter för allmänheten stärks, samt att bevara området som en del av den regionala grönsstrukturen så att det finns möjlighet att långsiktigt säkra Stockholms biologiska mångfald.

Tillsynsrådgivning och aktiviteter i Sätterskogen

Skärholmens stadsdelsförvaltning, har även i under 2016 fått resurser från den centrala medelreserven för att utföra skötselinsatser och tillgänglighetsåtgärder i reservatet.

Förvaltningen har gjort ett flertal tillsynsbesök i fält under året, tillsammans med förvaltaren på Skärholmens stadsdelsförvaltning och Jacksons trädvård som de anlitar för naturvårdande åtgärder. Förvaltningen har också träffat Trafikverket och exploateringskontoret i fält i samband med deras projekt som berör reservatet.

Tillsynsbesöken tillsammans med stadsdelen har främst varit rådgivande i skötselfrågor men också handlat om samråd kring tillgänglighet och de kompensationsåtgärder som Trafikverket ska genomföra i reservatet. . Skärholmens stadsdelsförvaltning har en hög ambition att stärka reservatets värden genom tillgänglighetsåtgärder och anpassad skötsel under kommande år.

Naturvårdande åtgärder

Slätter har utförts på ett antal öppna ytor som nu sedan tre år tillbaka fått en bra och anpassad skötsel och som gynnar en mångfald av arter. Sätterskogens slättergille slår en del av Varpaängen med lie, medan övriga ytor sköts med maskiner. Vid Skärholmsbäckens slättermarker utförde stadsdelsförvaltningen en del trädbeskrningar för att underlätta slättern. En tydlig positiv effekt av slättern är att orkidén skogsknipprot har kommit upp på en yta som tidigare varit igenväxt.

Naturvårdande röjningar har gjorts längs med Örnsätrabacken och längs med parkvägar och vid de öppna markerna på Sättraplatån. Fällda träd över 20 cm i diameter sparas i stor utsträckning på plats så intakta som möjligt. I mån av plats sparas också så kallade biodepåer av ris på undanskymda platser.

Trafikverket har också som kompensationsåtgärd anlagt ett trästaket mellan båtuppläggningsplatsen och naturmarken vid varvet. Åtgärden ger förutsättningar för att göra naturvårdande utglesningar i brynmiljön, bland annat för att friställa grövre ekar. Med en tydlig gräns minskar risken för att båtuppläggningsen expanderar in i naturmarken när brynmiljöerna öppnas upp.

Cirka 100 kubikmeter grova stockar av tall och ek, men även gran, asp och björk från avverknings inför Förbifartsbygget flyttades i december till Sätterskogen. Tanken är att stockarna ska läggas ut i lämpliga miljöer under 2017.

Tillgänglighetsåtgärder och rekreativa åtgärder

Under året har Trafikverket anlagt en gångväg runt varvsområdet som ersättning för att strandpromenaden blockeras av arbetens som pågår vid Sättra varv. Både miljöförvaltningen och stadsdelen har varit med under planeringen. Resultatet blev en gångväg som fint anpassades till naturens förutsättningar.

En allmän toalett finns nu vid Sättra varv. Toaletten har Trafikverket bekostat som kompensationsåtgärd.

Trafikverket ska också ta fram en informationsskylt om död ved i reservatet och bekosta en mötesplats med bord och bänkar vid Varpaängen. Bänkarna är beställda men inte monterade. Arbetet har pågått under året och ska vara klart 2017.

Stadsdelen har påbörjat en upprustning av entréerna till reservatet vid Skärholmens gård och vid Bredängs camping. Tanken är att entréerna ska tydliggöras för att öka möjligheten för fler att hitta till och få information om reservatet.

Stadsdelsförvaltningen har slutligen med hjälp av ferieungdomar gjort omfattande städinsatser längs vattnet under tidig sommar och under höstlovet.

Efterlevnad av bestämmelser i Sätorskogen

Miljöförvaltningen anser att efterlevnaden av föreskrifterna i reservatet i huvudsak har varit god under 2016, med undantag av den nedskräpning som sker.

Klagomål

Klagomål under året har gällt nedskräpning och med synpunkter på hur naturmarken sköts. Vid naturvårdsåtgärder får förvaltningen synpunkter från allmänheten. En fråga där det råder delade meningar gäller hur mycket döda träd och stammar som ska lämnas kvar i naturmiljön.

Tillstånds- och dispensärenden

Stadsbyggnadsnämnden har under året meddelat tillstånd enligt reservatsföreskrifterna till att

- bygga en 18 meter hög radiomast vid Sätra varv. Masten kommer att stå under byggtiden.
- fälla ett träd vid stranden vid Sätra varv
- bygga plank vid reservatets entréer vid Skärholmens gård och Bredängs camping
- bygga staket vid Sätra varv
- utöka ytan för hundrastgård

Länsstyrelsen har behandlat en anmälan om vattenverksamhet från stadsdelsförvaltningen gällande utgrävning av naturdammen vid Skärholmsbäcken. Miljöförvaltningen har lämnat synpunkter i samtliga ärenden.

Projekt i reservatet

Förbifart Stockholm

Trafikverkets sprängningsarbeten och bygge av bergtunnel och tillfällig hamn vid Sättra varv har kommit igång ordentligt under året.

Några kompensationsåtgärder har genomförts under året (beskrivna ovan). De åtgärder som ännu inte är utförda är:

- spårmarkeringar utmed motionsspår, det vill säga små skyltar med km-angivelse
- mötesplats med två bänkbord och grillplats vid Varpaängen
- skylt som beskriver värdet av död ved
- skyltning av tysta platser
- central informationsskylt om varvets historia
- informationsskylt om Arboga kök
- restaurering av ekmiljöer

Trafikverket har också utrett förutsättningarna att tillföra mera vatten till Sättraån och Skärholmsbäcken med anledning av en dom i mark och miljööverdomstolen. Utredningen tillsammans med förslag på slutliga villkor i tillståndet ska redovisats till mark- och miljödomstolen i mars 2017.

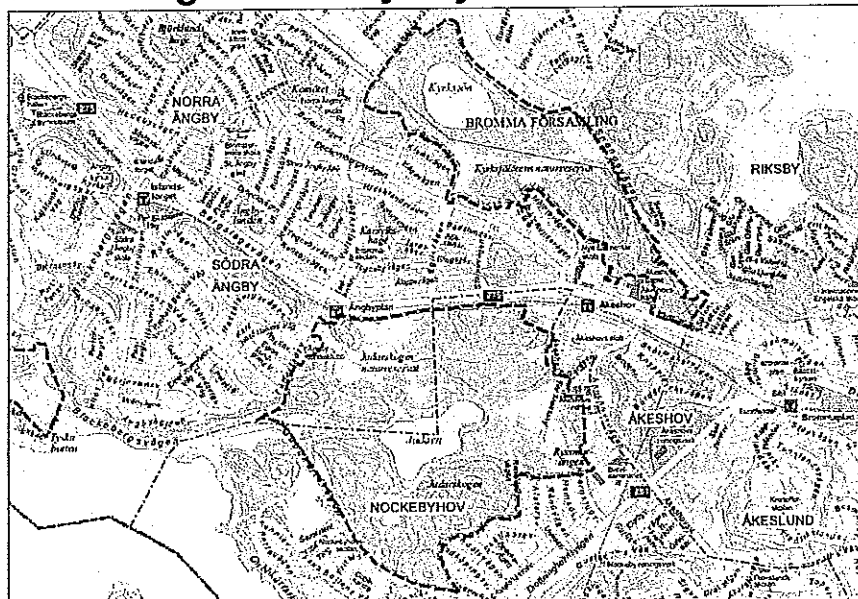
Bostadsprojekt vid Sättravarvsvägen

Marken som tidigare använts som rasthagar till gamla stallet och som i samband med bostadsbygget på Sättra Stall 1 delvis har återställts, har inte tagits om hand ordentligt. Bland annat har det resulterat i att träden som planterades dog. Nu har exploateringskontoret planterat nya träd och stadsdelen har tagit på sig ansvaret för fortsatt skötsel av ytorna.

Genomförda undersökningar i Sättraskogen

Reservatet har inventerats på förekomst av död ved som en del i miljöförvaltningens uppföljning av reservatets bevarandestatus. Reservatet bedöms ha tämligen liten förekomst av liggande klen död ved med intermediära förutsättningar för biologisk mångfald men tämligen stor förekomst av grov död ved med goda förutsättningar för biologisk mångfald knuten till död ved.

Judarskogens och Kyrksjölötens naturreservat

Judarskogens och Kyrksjölötens naturreservat hör till stadens mindre naturreservat. De är mycket välbesökta och har stor betydelse både för invånarna i Bromma och i hela västra Stockholm.

Närheten till tunnelbanan gör områdena lätta att nå och reservaten är tillräckligt stora och varierade för att motivera en långväga utflykt. Särskilt skol- och förskolegrupper från olika stadsdelar använder områdena i sin verksamhet. Skolan Nya Elementar använder regelbundet Kyrksjölötens naturreservat i undervisningen.

Natura 2000-områden

Stora delar av båda reservaten är utpekade som Natura 2000-områden enligt EU:s art- och habitatdirektiv, vilket innebär ett internationellt åtagande.

Det övergripande syftet med Natura 2000-områdena i båda reservaten är att upprätthålla en gynnsam bevarandestatus för större vattensalamander. I bevarandeplanerna för områdena anger länsstyrelsen som mål:

- större vattensalamander ska ha goda förutsättningar att återkolonisera området och vara livskraftig på lång sikt.
- Lämpliga vattenmiljöer måste återskapas. Som riktlinje bör det finnas minst 2-4 lämpliga lekvatten med förökning i minst hälften.
- Variationsrika landmiljöer inkl. naturliga skogar med gott om död ved och lövförna samt hydrologiskt intakta sumpskogar.
- Minst 4-6 andra lokala förekomster med fungerande utbyte inom spridningsavståndet är önskvärt ur ett landskapsperspektiv.

I båda reservaten finns utvecklingsområden mot naturtypen lövsumpskog. Alkärren intill Kyrksjön och sjön Judarn kommer enligt bevarandeplanen att utvecklas mot naturtypen om den undantas från skogsbruksåtgärder (förutom i naturvårdande syfte för att gynna al och björk) och inte ytterligare påverkas av markavvattnande åtgärder. Skogen ska ha naturskogskvaliteter med ett olikåldrigt trädsikt och förekomst av död ved i olika nedbrytningsstadier.

Tillsynsrådgivning och aktiviteter i Judarskogen

Bromma stadsdelsförvaltning, har även i under 2016 fått resurser från den centrala medelreserven för att utföra skötselinsatser i reservatet.

Under 2016 har miljöförvaltningen besökt reservatet tillsammans med Bromma stadsdelsförvaltning och deras entreprenör PEAB som anlitas för all skötsel i stadsdelen. Vid tillsynsbesöken har främst naturvårdande skötselåtgärder diskuterats, men också klagomål och överträdelser.

Naturvårdsåtgärder

Den nyanlagda groddammen vid Åkeshovs allé har inte visat sig hålla tillräckligt hög vattennivå. Stadsdelsförvaltningen har därför tagit fram förslag på förbättringsåtgärder. Det gäller bland annat utvidgning och fördjupning av dammen samt dämning i diket för att försöka komma till rätta med den låga vattennivån. Åtgärden är förenlig med bevarandeplanen för Natura 2000-området i Judarskogen och förhoppningen är att ytterligare förstärka förutsättningarna för större vattensalamander i området.

Stadsdelsförvaltningen har också sökt och fått dispens från biotopskyddet för att kunna göra åtgärder i Åkeshovs slottsallé. Flera av de gamla lindarna har blivit så dåliga att de riskerade att falla. En omfattande beskärning gjordes i september.

Judarängen slåtrades i juli. Vid ängen utfördes också extra åtgärder under hösten. Bland annat friställdes flera ekar och i några brynzoner ringbarkades aspbestånd för att gallra ut och gynna äldre individer. Unga aspar röjdes ur slånbuskage. En del riskträd har även säkrats/lagts ned.

Den stora salamanderdammen har fått ett nytt skyltställ med skylt på norra sidan. Dammen har rensats från kavedun, ytliga alger samt uppslag av sly. Dammen fylldes även på med färskvatten i september på grund av låg nivå efter den långa torrperioden.

I övrigt har ett antal mindre åtgärder utförts, bland annat att skapa högstubbar av döda träd längs gångvägarna.

Efterlevnad av bestämmelser

Generellt har efterlevnaden av bestämmelserna varit god i Judarskogen, med undantag för nedskräpning och otillåtna bosättningar vid några tillfällen. Bosättningarna avhystes relativt snabbt av staden.

Tillstånds och dispensansökningar

Stadsbyggnadsnämnden meddelade under 2016 dispens enligt reservatets föreskrifter för provtagning av groddjur. Miljöförvaltningen lämnade synpunkter i ärendet.

Undersökningar i Judarskogens naturreservat

Reservatet har inventerats på förekomst av död ved som en del i miljöförvaltningens uppföljning av reservatets bevarandestatus. Reservatet bedöms ha tämligen liten förekomst av liggande klen död ved med intermediära förutsättningar för biologisk mångfald men tämligen stor förekomst av grov död ved med goda förutsättningar för biologisk mångfald knuten till död ved.

Tillsynsrådgivning och aktiviteter i Kyrksjölöten

Bromma stadsdelsförvaltning, har även i under 2016 fått resurser från den centrala medelreserven för att utföra skötselinsatser i reservatet.

Under 2016 har miljöförvaltningen besökt reservatet tillsammans med Bromma stadsdelsförvaltning och deras entreprenör PEAB som anlitas för all skötsel i stadsdelen. Vid tillsynsbesöken har främst naturvårdande skötselåtgärder diskuterats, men också klagomål och överträdelser.

Naturvårdande åtgärder

Vid ängen bakom Nya Elementar har fyra-fem ekar friställts.

Omfattande gallring av unga träd och sly har också utförts i delar av skötselplanens zon 2 och 3 i sydöstra delen mot Spångavägen.

Ett antal ekar och ädellövträd friställdes i området.

Dessutom har ett stort antal minder naturvårdsåtgärder i bryn och och längs gångvägar utförts i samråd med miljöförvaltningen.

Slätter med uppsamling har genomförts på följande ytor:

- vid groddammen vid Snorreängen
- vid groddammen vid koloniområdet
- på gamla upplagsplatsen mot Spångavägen.
- längs ledarmarna vid grodtunnlarna.

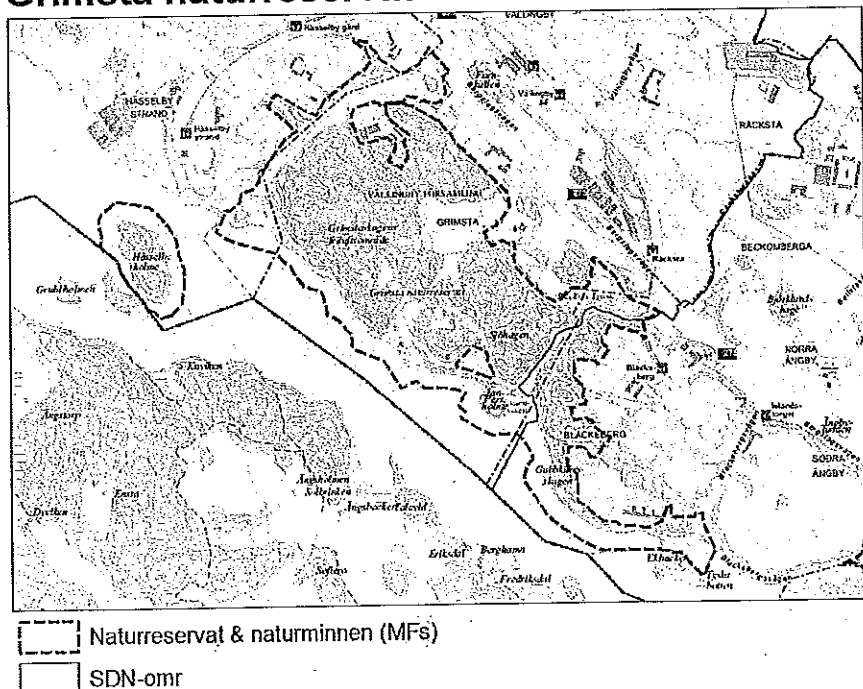
Den stora salamanderdammen vid Snorreängen samt kolonidammen har rensats från kaveldun och ytliga alger i september. Bägge dammarna fylldes även på med färskvatten i september/oktober på grund av låga vattennivåer.

Delar av gravfältet vid Runsavägen och ryssmuren har vårdats i form av slåtter och viss rensning av sly. Ett bestånd med jättebalsamin har rensats bort i kanten av fuktlövskogen väster om sjön. Åtgärden kommer att behöva upprepas för att hålla tillbaka spridningen av denna ört som är invasiv i fuktiga miljöer.

Undersökningar i Kyrksjölötens naturreservat

Reservatet har inventerats på förekomst av död ved som en del i miljöförvaltningens uppföljning av reservatets bevarandestatus. Reservatet bedöms ha tämligen liten förekomst av liggande klen död ved med intermediära förutsättningar för biologisk mångfald men tämligen stor förekomst av grov död ved med goda förutsättningar för biologisk mångfald knuten till död ved.

Grimsta naturreservat

Grimstaskogen har länge använts som friluftsområde och nyttjas flitigt. Området har god tillgänglighet och fina gångstråk och ridstigar, inte minst den långa sammanhängande promenadvägen utmed Mälarstranden. De två strandbaden Kanaan och Maltesholm är mycket populära. Skolor och förskolor från närliggande bostadsområden använder reservatet i sin verksamhet. Den natursköna och orörda Håselby holme, som kan nås

med båt, ingår också i reservatet, liksom de värdefulla ekmiljöerna vid Tyska Botten.

Tillsynsrådgivning och aktiviteter i reservatet

Västra delen av Grimsta förvaltas av Hässelby-Vällingby stadsdelsförvaltning medan östra delen förvaltas av Bromma stadsdelsförvaltning. Miljöförvaltningen har besökt reservatet tillsammans med respektive stadsdelsförvaltning vid flera tillfällen, och också samrått med Brommas entreprenör PEAB.

Naturvårdande åtgärder

- Ängen vid Tyska botten slåtrades i juli. Där har också friställning av ekar gjorts i brynmiljöerna. De flesta handlar om underhållsgallring av ekar som friställts med ca 5 års mellanrum. Totalt har ca 17 grova ekar friställts vid Tyska Botten
- Slätter av ängsytor västra delen av i naturreservatet.
- Manuell slätter av Grimsta enebacke
- Del av fåltskiktet har slagits runt Räcksta träsk för att få en mer varierad biotop.
- Under våren gjordes naturvårdsåtgärder vid Engelska udden, främst i skötselområde 3-5 (enligt detaljerade skötselplanen för östra delen) i form av slyröjning och underhållsgallring vid ekar och andra ädellöv som friställts för några år sedan.
- Slyröjning och städning på Hässelby holme

Tillgänglighetsåtgärder och rekreativa åtgärder

- En ny bro är anlagd över ett av diken runt Räcksta träsk. Den tidigare bron var i dåligt skick och har ersatts med en ny.
- Elljusspåret har förbättrats och nytt material är också utlagt i spåret.
- Clownen Manne (parkteatern) har varit på Maltesholmsbadet.
- Sand är påfylld på strandbaden Kanaan och Maltesholmsbadet.
- Komplettering av slitlager på småvägar vid Kanaan och Maltesholmsbadet samt den grusade parkvägen från Hässelby slott fram till kanten där asfaltsytan tar vid som också har fått nytt asfalt ned mot badet.
- Ny reservatsskylt på Hässelby Holme.

Efterlevnad av bestämmelser i Grimsta

Efterlevnaden av föreskrifter och bestämmelser i reservatet har under 2016 i huvudsak varit god med undantag för nedskräpning, otillåten cykling och okopplade hundar. På Hässelby holme finns det problem med en grupp som anlagt sittplats och en liten brygga så att den inte uppfattas som allmän mark. En huvudvattenledning som går över ön läcker också sedan flera år och orsakar översvämning av gångvägar.

Tillstånds och dispensansökningar

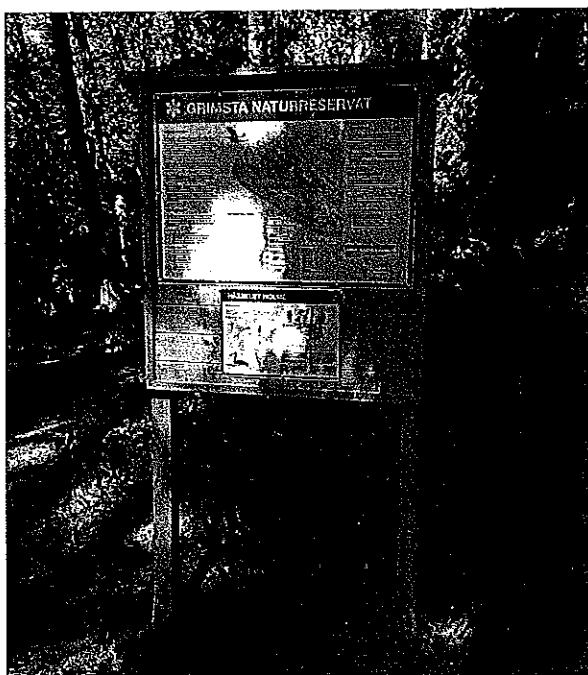
Stadsbyggnadsnämnden har hanterat två ansökningar om tillstånd och dispens enligt reservatets föreskrifter:

- Tillstånd för nedläggning av luftledning fram till Kaanans café
- dispens för utsiktsplats och entréplats i Grimsta naturreservat
- tillstånd till hundrastgård

Miljöförvaltningen har samrått i fält med Infratec, trafikkontoret och Hässelby Vällingby stadsdelsförvaltning och lämnat synpunkter i alla tre ärenden.

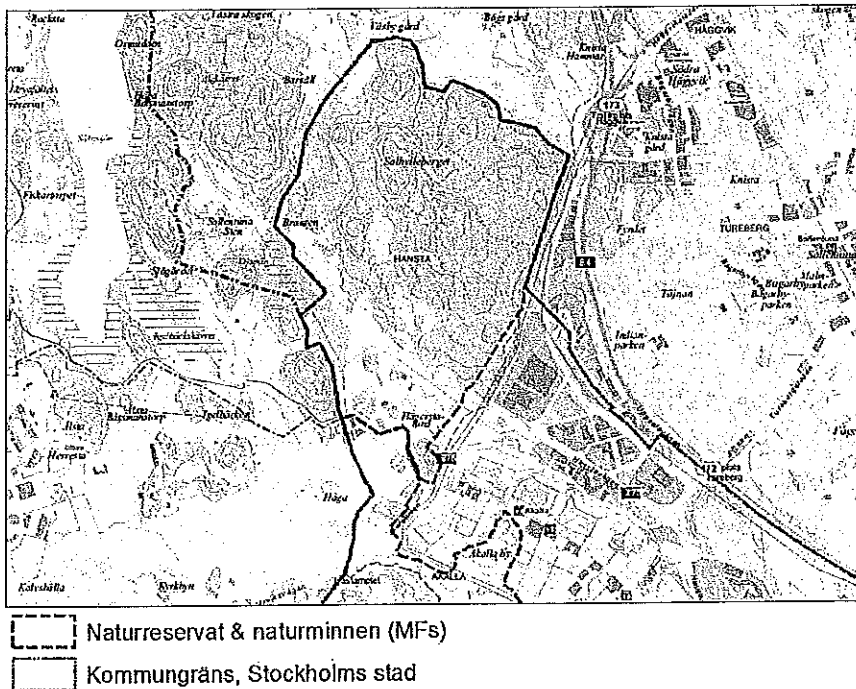
Undersökningar i Grimsta naturreservat

Reservatet har inventerats på förekomst av död ved som en del i Miljöförvaltningens uppföljning av reservatets bevarandestatus. Reservatet bedöms ha tämligen liten förekomst av död ved och intermediära förutsättningar för biologisk mångfald knuten till död ved.

Ny reservatsskylt på Hässelby holme

Hansta naturreservat

Hansta hör till Järvafältet och ingår därmed i ett av Stockholmstraktens största strövområden. Reservatet har mycket skog som ansluter till naturreservat i Järfälla och Sollentuna. Södra delen gränsar till Igelbäckens kulturresevat i Stockholm. Ett område med särskilt värdefulla ek- och hassellundar, är utpekat som Natura 2000-område enligt EU:s habitatdirektiv. Det ålderdomliga jordbrukslandskapet är i det närmaste intakt med ett stort antal fornlämningar från bronsåldern och framåt. Inom reservatet ligger Barkarby motorstadium som drivs av Järva motorklubb. Verksamheten får bedrivas till och med år 2017.

Från bostadsområdena i Norra och Södra Järva når man lätt Hansta, och även från grannkommunernas angränsande friluftsområden. Reservatet genomkorsas av många stigar och leder och är populärt hos orienterare och vandrare. Ett antal skolor och förskolor från bostadsområdena i Akalla, Husby och Kista nyttjar området i sin verksamhet. Flera ridstall finns kring Hägerstalund.

Under 2014 upphävdes ca fyra procent av reservatets ursprungliga yta närmast bebyggelsen i Akalla på grund av Förbifart Stockholm.

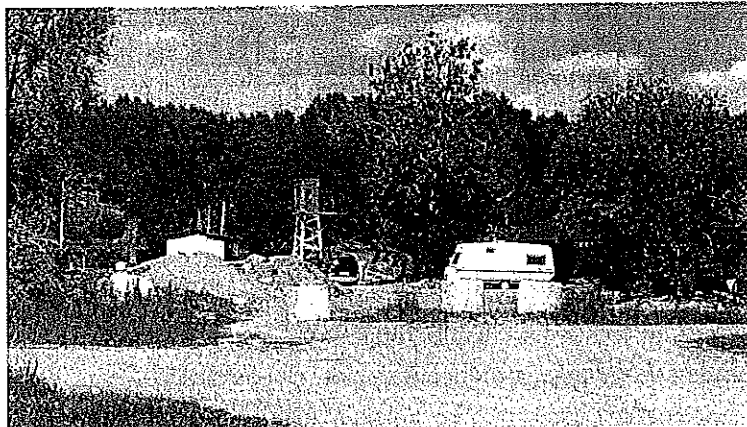
Tillsynsrådgivning och aktiviteter under året

Förvaltningen har besökt reservatet vid flera tillfällen under 2016. I första hand är det främst i samband med ärenden kopplade till byggandet av Förbifart Stockholm samt uppföljning av föreläggande kopplat till Järva motorklubs verksamhet.

Järva motorklubb har under året åtgärdat de brister som miljöförvaltningen har noterat och framfört, bland annat upplag av massor och skräp samt trasigt staket runt banan. Motocrossverksamheten ska vara avvecklad från området senast sista december 2017. Därefter ska området utvecklas till en attraktiv entré för reservatsbesökare med bland annat nya livsmiljöer för mindre vattensalamander. Miljöförvaltningen deltar aktivt i Trafikverkets arbete med att ta fram och praktiskt genomföra en programhandling för omvandlingen av området. Åtgärderna är en del av den beslutade kompensationen för Förbifartens intrång i reservatet.

Efterlevnad av bestämmelser i Hansta

Efterlevnaden av föreskrifter och bestämmelser har generellt varit god med undantag för olovlig husvagnsuppställning samt upplag av massor med mera inom Järva motorklubs verksamhetsområde. Miljöförvaltningen har därför åtalsanmält uppställningen av husvagnar samt genom föreläggande ställt krav på Järva motorklubb.

Otillåtet upplag vid Barkarby motorstadion

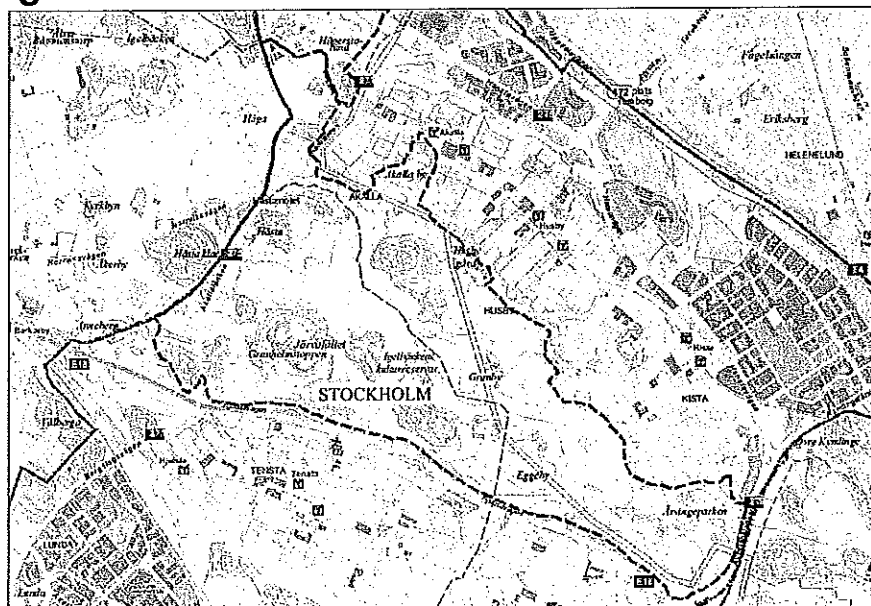
Tillstånds och dispensansökningar

Stadsbyggnadsnämnden har under 2016 meddelat tillstånd enligt reservatets föreskrifter till förstärkning av en tillfartsväg med koppling till Förbifartsbygget. Miljöförvaltningen har lämnat synpunkter i ärendet.

Undersökningar i reservatet

Reservatet har inventerats på förekomst av död ved som en del i miljöförvaltningens uppföljning av reservatets bevarandestatus. Reservatet bedöms ha tämligen liten förekomst av liggande klen död ved med intermediära förutsättningar för biologisk mångfald men stor förekomst av grov död ved med mycket goda förutsättningar för biologisk mångfald knuten till död ved.

Igelbäckens kulturresevat

☐	Naturresevat & naturminnen (MFs)
☐	Kommungräns, Stockholms stad

Igelbäckens dalgång på Järvafältet är till stora delar lagskyddad av de ingående kommunerna. Reservaten är viktiga länkar i det regionala grönsambandet Järvakilen. I Stockholms del har man särskilt lyft fram de höga kulturhistoriska värdena med ett kulturresevat. Kulturresevatet erbjuder sociala mötesplatser i en lugn miljö. Fältet används av ett stort antal människor, främst närboende, förskolor och skolor, som strövområde och för många olika aktiviteter. Det bevarade kulturlandskapet ger besökaren en känsla av landsbygd. Betande kor, får och hästar uppskattas av många och vid Hästa Gård finns stadens enda jordbruk i drift. De gamla gårdarna har ett rikt utbud av aktiviteter, inte minst för barn. Igelbäcken och koloniområdena är andra populära utflyktsmål. De öppna fälten närmast bebyggelsen används för bollspel, rörelselekar och annan ytkrävande rekreation. Fältskolan vid Eggeby gård har naturpedagogisk verksamhet för barn och ungdomar.

Granholmstoppen är en fin utsiktsplats med discogolfanläggning och servering. Vid Akalla by finns bland annat bangolf och väster om Akallavägen en driving range för golfare. Reservatet har många välanvända stigar och gång- och cykelvägar. Generellt är tillgängligheten till området mycket god med sex tunnelbanestationer inom promenadavstånd från fältet.

Tillsynsrådgivning och aktiviteter i reservatet

Förvaltningen har besökt reservatet vid ett flertal tillfällen under 2016. Trafikkontoret förvaltar reservatet, men större delen av ytan ingår i arrendet till Hästa gård. Sedan några år har lantbruket drivits av Naturskog AB. Arrendet sades upp under 2016 och trafikkontoret kommer från slutet av 2017 istället att lägga ut skötsel och bete på entreprenad.

Under vintern 2016 renoverade trafikkontoret bryggan, spänger, vindskydd och informationstavlan vid Skogvaktarkärret efter skadegörelse under 2015. Vid bro 13 över Igelbäcken och längs med sträckan till bro 14 har flera åtgärder genomförts under 2016. Natursten har lagts i för att förstärka stränderna som varit lätteroderade. Parkmöbler och staket har rustats.

Motionsspåret i reservatet har varit eftersatt. Under året har förvaltaren låtit förbättra underlaget. Under sommarhalvåret arbetade en grupp arbetssökande ungdomar och en naturbevakare i reservatet, som led i ett särskilt källsorteringsprojekt. De röjde sly och städade grillplatser och plockade annat skräp. I övrigt har vägar underhållits, nya soptunnor tillkommit vid discgolfen och yttre ligare parksoffor bytts ut.

Förvaltningen har medverkat i en intern arbetsgrupp för ett nytt friluftsbad vid Eggeby gård. Arbetet fortsätter under 2017.

Trafikverket har under året utrett förutsättningarna för att återmeandra del av Igelbäcken enligt en dom i mark- och miljööverdomstolen. Med återmeandra menas att återställa bäcken till en naturlig slingrande form. Resultatet och förslag till slutliga villkor har redovisats till mark- och miljödomstolen i mars 2017. Miljö- och hälsoskyddsnämnden kommer sannolikt att få utredningen på remiss från domstolen.

Efterlevnad av bestämmelser i Igelbäckens kulturresevat

Efterlevnaden av bestämmelser i reservatet har generellt varit god med undantag.

Olovliga bosättningar har varit ett återkommande problem på flera platser, främst i de västra delarna som kommer att ingå i Förbifartens arbetsområde. Nedskräpning och skadegörelse kräver löpande insatser från trafikkontoret och stadsdelsförvaltningen.

Tillstånds och dispensansökningar

Stadsbyggnadsnämnden har under året hanterat dispens- och tillståndärenden enligt reservatsföreskrifterna till

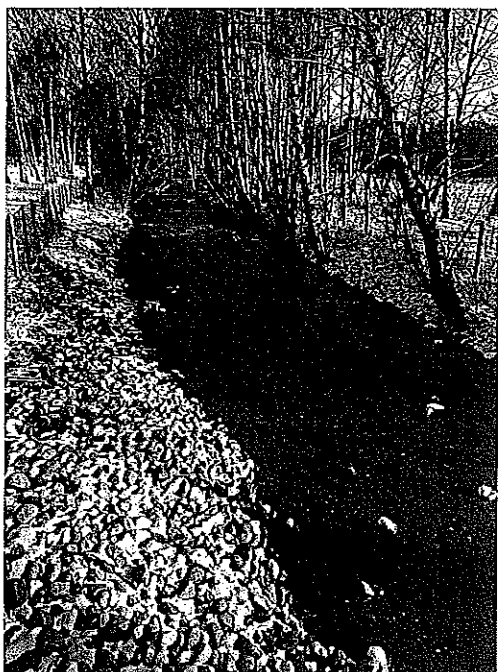
- nedläggning av kabelbrunn
- framdragning av elkabel

- ny dragning av Akallälänken
- ny GC-väg
- flyttad förskärning av arbetstunnel
- VA- och fiberdragning
- tillfälliga upplag av jord och sten
- tivoli vid Eggeby gård
- två st arkeologiska undersökningar
- geoteknisk utredning av Järvabadet
- breddning av infartsväg

Förvaltningen har yttrat sig i samtliga ärenden. Ärendena har främst haft koppling till Förbifart Stockholm men också undersökningar inför det nya Järvabadet, samt det kommande byggprojektet Tenstaterassen.

Undersökningar i reservatet

Reservatet har inventerats på förekomst av död ved som en del i miljöförvaltningens uppföljning av reservatets bevarandestatus. Reservatet bedöms ha liten förekomst av liggande klen död ved med mindre bra förutsättningar för biologisk mångfald men tämligen stor förekomst av grov död ved med goda förutsättningar för biologisk mångfald knuten till död ved.

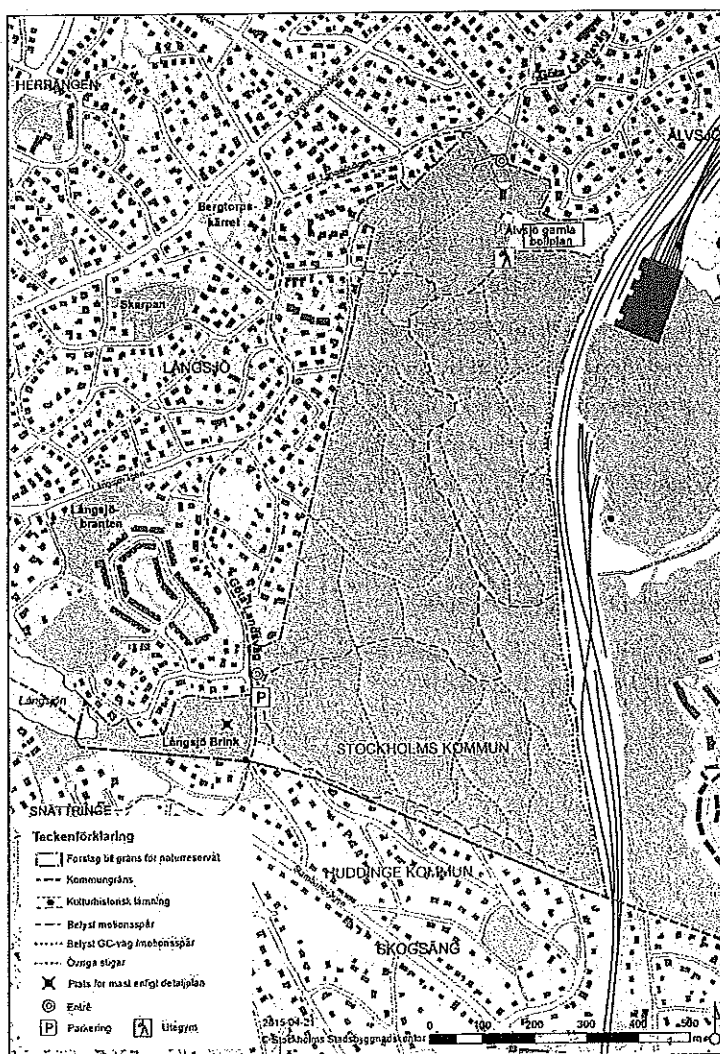

Förbättringsåtgärd i Igelbäcken

Älvsjöskogens naturreservat

Älvsjöskogens naturreservat invigdes i september 2016. Skogsområdet som nu är skyddat ligger söder om Älvsjö centrum på västra sidan om stambanan. En utredning om att bilda reservat även i den östra delen av Älvsjöskogen, har påbörjats under året.

Älvsjöskogen är en viktig del av Stockholms ekologiska infrastruktur. Skogen utgör en sammanhängande del av ett ekologiskt särskilt betydelsefullt område för biologisk mångfald mellan Bornsjökilens och Hanvedenkilens yttersta spetsar. Området är också av stor betydelse för närboendes rekreation. Västra stambanan, som utgör det nya reservatets östra gräns, är en mycket stark barriär för människor och för många djur eftersom järnvägsområdet är instängslat, men för växter och vissa djur kan spridning till och från skogsområdet öster om stambanan vara möjlig.

Tillsynsrådgivning och aktiviteter i Älvsjöskogens naturreservat

Naturreservatet invigdes den 18 september med flera aktiviteter och deltagare. Inför invigningen hade nya informationstavlor kommit upp och grillplatserna rustats.

Efterlevnad av bestämmelser i reservatet

Efterlevnaden av bestämmelser har varit god med undantag från okopplade hundar. Under året uppmärksammades förvaltningen på att någon verka ha försökt att dika ut en mindre våtmark. Området kommer att följas upp under 2017. Reservatet har ännu inte gränsmarkerats. Eventuella frågor om överträdelser i gränzonen mot omgivande bebyggelse kan därför bli aktuella under 2017.

Tillstånds och dispensansökningar

Stadsbyggnadsnämnden har hanterat två ansökningar om tillstånd och dispens enligt reservatets föreskrifter:

- flerårig dispens för valborgsfirande.
- dispens för att ersätta två befintliga klubbstugor med ett större klubbhus och VA-anslutning.

Miljöförvaltningen har lämnat synpunkter i båda ärendena.

Undersökningar i reservatet

Reservatet har inventerats på förekomst av död ved som en del i miljöförvaltningens uppföljning av reservatets bevarandestatus. Reservatet bedöms ha tämligen liten förekomst av liggande klen död ved med intermediära förutsättningar för biologisk mångfald och liten förekomst av grov död ved med mindre bra förutsättningar för biologisk mångfald knuten till död ved.

Naturminnen

Länsstyrelsen har från och med år 2014 lämnat över tillsynen på de två naturminnena som är inrättade i Stockholms stad och skyddade enligt 7 kap miljöbalken. Förvaltningen har inte besökt naturminnena under året.

Johannesdals flyttblock

Stort flyttblock intill en villa i ett bostadsområde i Vårberg.

Naturminnet består av två större granitblock med synlig höjd av 3,2 meter respektive 1,8 meter. På blocken växer bland annat stensöta och äppelmossa.

Flyttblock år 1969. (Foto: Bo Gustafsson, Skogsvårdsstyrelsen)

Pålsundsberget

Pålsundsberget är Stockholms läns senast bildade naturminne och inrättades av länsstyrelsen 1997. Fridlysningens syfte är att bevara både geologiska och botaniska värden. På den stora tomten som ligger mellan två 20-talshus på Heleneborgsgatan och sluttar ned mot Riddarfjärden, syns sprickbildningar och ytformer hos berget som visar hur det rörde sig för hundratals miljoner år sedan. Här finns rester av en ursprunglig Stockholmsnatur och man kan ana hur denna del av Södermalm såg ut före de stora bostadshusens tid. Bland växterna märks blåbär, lingon, blåkllocka, äkta johannesört och harstarr tillsammans med sällsyntheter som stortimjan och kvarstående eller självspridda bestånd av odlade arter som toppkllocka och borstnejlika.

Bevarandestatus i natur- och kulturreseervaten

Miljöförvaltningen följer upp reseervatens bevarandestatus.

Med bevarandestatus för en naturtyp/livsmiljö menas summan av faktorer som påverkar livsmiljön och dess typiska arter när det gäller utbredning, struktur och funktion. Vid bedömningen av rekreativa värden har områdenas möjlighet till rekreation och friluftsliv samt sociala och pedagogiska värden vägts in.

En del i uppföljningen av bevarandestatus ligger utanför den operativa tillsynen men är till stor hjälp vid rådgivning till förvaltarna om lämpliga prioriteringar som både förebygger försämringar och överträdelser, samt gynnar friluftsliv och naturvärden. Under året har förvaltningen följt upp mängden död ved i reseervaten. Undersökningen visar att det behövs aktiva åtgärder för att öka mängden död ved i flera reseervat.

Stadens ekologer ser en svårighet att med rimliga resurser bedöma reseervatens bevarandestatus varje år. Påverkan och förändringar i landskap och naturmiljö sker mycket långsamt och det skulle krävas omfattande och kostsamma undersökningar att fånga upp vilken påverkan förändringar i landskapet i och utanför reseervaten har för effekt på den biologiska mångfalden. En bedömning av bevarandestatus kommer därför att göras var femte år, nästa gång år 2020.

**Död ved i
Stockholms stads
natur- och
kulturresevat
2016**

Mars 2017

Död ved i Stockholms stads natur och kulturresevat 2016
mars 2017

Dnr: 2017-3703
Utgivare: Miljöförvaltningen
Kontaktperson: David Brobäck
Omslagsfoto: David Brobäck

Sammanfattning

Under 2016 inventerade miljöförvaltningen förekomsten av död ved i Stockholms Stads nio natur- och kulturresevat. Död ved är en av de viktigaste förutsättningarna för den biologiska mångfalden i skogslandskapet och är avgörande för en mängd arter i olika artgrupper, många av dem rödlistade. Undersökningen är en del i uppföljningen av resevatens bevarandestatus som sker var femte år. Tanken med förvaltningens undersökningar av rekreation och biologisk mångfald är att fånga upp förändringar i tid, så att åtgärder kan sättas in vid behov.

Resultaten från undersökningen visar att mängden död ved skiljer sig mellan olika resevat. Till exempel har resevat som Nackaresevatet, Älvsjöskogen, Igelbäcken och Flaten nästan hälften så mycket död ved per hektar jämfört med resevat som Hansta, Judarskogen och Kyrksjölöten. De senare resevaten har generellt sett goda förutsättningar för biologisk mångfald knuten till grov död ved. Resterande resevat skulle behöva öka mängden av all sorts död ved för att stärka förutsättningar för vedlevande arter.

Generella förslag på åtgärder för att stärka förutsättningarna för biologisk mångfald kopplad till död ved i Stockholms stads natur- och kulturresevat:

- Lämna områden åt fri utveckling. Genom att göra det skapar man en dynamik i skogen där träd faller när de faller vilket medför en variation bland den döda veden.
- Städa inte upp för mycket i resevaten. Spara död ved och ris för skogens arter.
- Arbeta aktivt för att placera ut död ved, av olika sort och i olika miljöer.
- Skapa död ved i likåldrig skog (ex ringbarkning).
- Tillhandahåll död ved vid grillplatser för att besökare inte ska använda upp resevatens döda ved.
- Informera allmänheten om vikten av död ved.

Innehåll

Sammanfattning	3
Inledning.....	5
Metod	6
Resultat	8
Diskussion och slutsats.....	13
Detaljerade kartor.....	14
Referenser	24

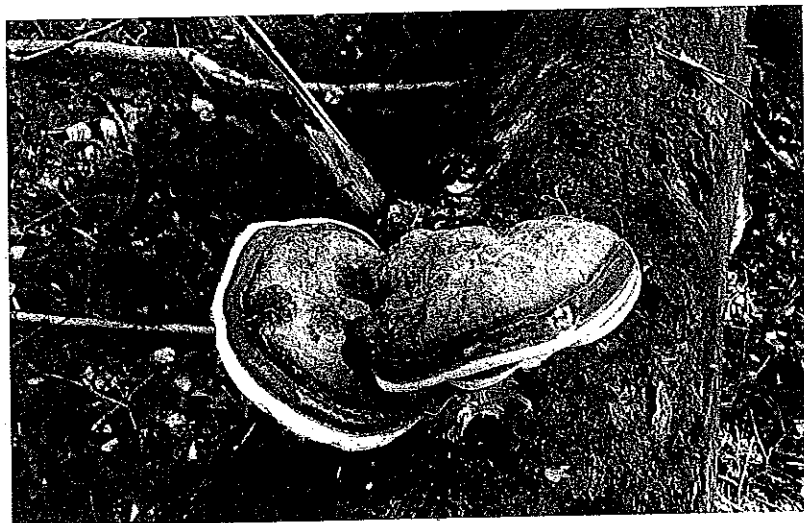
Inledning

Död ved är en av de viktigaste förutsättningarna för den biologiska mångfalden i skogslandskapet. Hela 39 % av de rödlistade skogslevande arterna i Sverige är beroende av död ved. Tillgången på hård död ved har stor betydelse för mångfalden av mossor, lavar, vedsvampar och insekter i skogen, antingen som födokälla, växtplats eller som skydd undan vinterkyla. De vedlevande insekterna har i sin tur stor betydelse för fågellivet. Arterna avlöser varandra genom de olika successionsstadierna i den döda veden vilket gör att de är beroende av varandra för att överleva.

För att skapa förutsättningar för biologisk mångfald knuten till död ved krävs det först och främst att det finns

Låga = liggande död trädstam
Raka = stående död trädstam

död ved i skogen, då man har påvisat en stark koppling mellan mängd död ved och artrikedom av vedlevande arter. Men det är minst lika viktigt med kvaliteten på den döda veden; att det finns en variation av trädslag, storlek, nedbrytningsgrad och sort. Vissa vedlevande arter är mer av generalister och har inga snäva miljökrav men många arter är beroende av grov ved eller är specialiserade på trädslag. En del arter angriper nydöd ved medan andra utnyttjar veden när den nästan är helt nedbruten. Många lavararter är knutna till torrakor medan ett stort antal mossor kräver liggande ved med markkontakt och mer fuktiga förhållanden. Och medan våra salamanderarter hittar föda i dessa lågor, finner både

Figur 1. Klibbticka på granlåga.

fåglar, fladdermöss och ekorrar tillhåll i den stående döda veden. Med andra ord, all typ av död ved behövs.

För att skydda, bevara och skapa förutsättningar för biologisk mångfald i skogen behöver vi därför tillräckligt stor mängd död ved av olika slag. Vikten av att skydda den biologiska mångfalden finns med i syftet för var och en av stadens natur- och kulturresevat. För att uppnå syftena med reservaten behöver vi följa upp status och förutsättningar för den biologiska mångfalden, varför vi valde att fokusera årets bevarandestatusuppföljning på död ved.

Under perioden augusti 2016 till december 2016 inventerades därför mängden död ved i Stockholms stads nio natur- och kulturresevat av ekologer på miljöförvaltningen. Syftet var att följa upp bevarandestatusen i reservaten genom att undersöka förutsättningen för biologisk mångfald kopplad till död ved.

Metod

För att återkoppla till tidigare bevarandestatusuppföljning från 2010, som undersökte barrskogs- och ädelövmiljöer, fokuserade undersökningen huvudsakligen på att inventera död ved i barrskog och ädellövskog. Inventeringen utfördes av ekologerna Karin Lönnberg och David Brobäck på miljöförvaltningen. För att täcka så stor yta av reservaten som möjligt valde vi en metod med transekter. Vi såg till att planera antalet transekter i varje reservat efter storlek på reservatet, så att vi skulle inventera samma andel barrskog och ädellövskog i alla reservat. I snitt inventerades mellan 2-3 % av den totala arealen barrskog och ädellövskog. Stockholms stads biotopkarta användes för att identifiera barrskogs- och ädellövmiljöer. Transekterna fördelades så jämnt som möjligt över reservaten. Den exakta positionen för transekterna bestämdes på plats i fält, dels för att den skulle vara fysiskt möjlig att utföra men också för att

Figur 1. Bild av transekt i fält.

kunna utgå från ett fast och tydligt startpunkt i miljön. Koordinater och miljöbeskrivning antecknades vid start. Därefter mättes en 200 meter transekt ut med hjälp av ett 50-meter långt måttband. Två

personer gick därefter längs med måttbandet och registrerade döda och levande träd inom fem meter från båda sidor om måttbandet (fig. 2). Både liggande och stående död ved registrerades. Antal lågor och rakor mellan 10-25 cm i diameter registrerades som klen ved. Död ved över 25 cm i diameter registrerades som grov ved. För de levande träden registrerades vilket trädslag de tillhörde.

För att kunna bedöma förutsättningen för biologisk mångfald kopplad till död ved använde vi oss av Naturvårdsverkets (NV) bedömningsgrunder för miljökalitet i skogslandskapet. Dessa bedömningsgrunder är framtagna som stöd för att man ska kunna tolka data som samlas in om miljötillståndet i naturen.

Bedömningsgrunderna för död ved i skogslandskapet består av tillståndsklasser som bygger på samlad kunskap om hur antalet lågor inverkar på vedlevande arters möjligheter att överleva (se tabell 1).

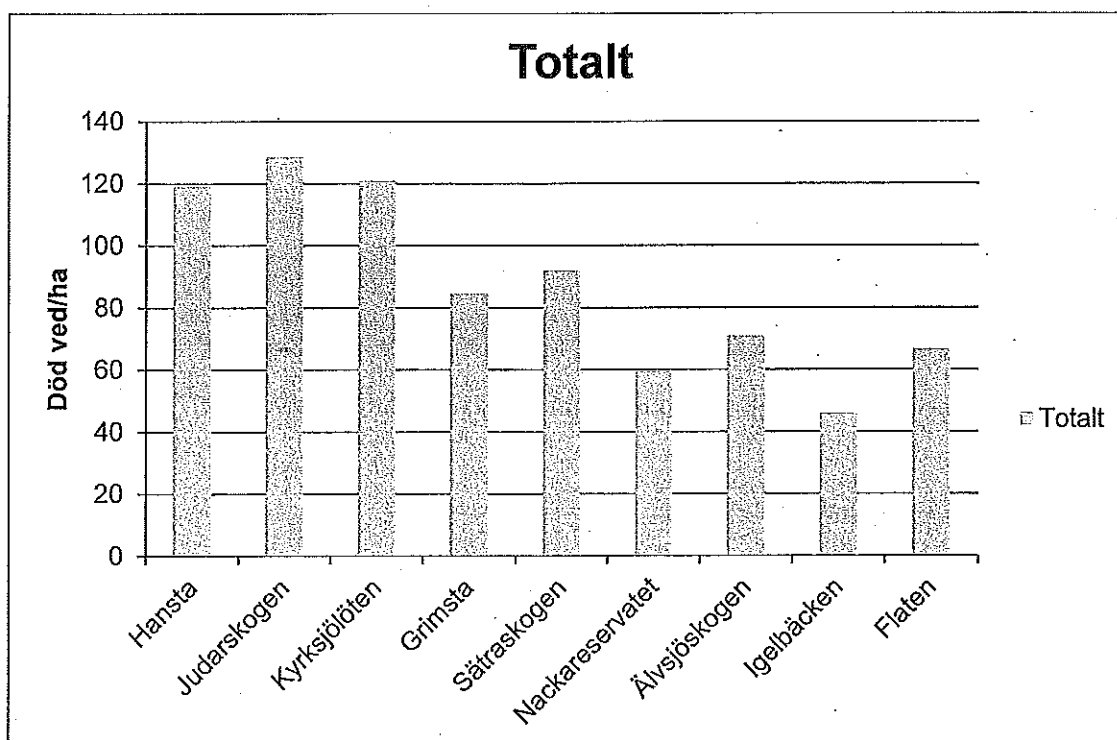
Tabell 1. Naturvårdsverkets bedömningsgrunder för miljökaliteter i skogslandskapet kopplat till död ved.

Bedömning av tillstånd, död ved				
Klass	Benämning	Lågor (>10 cm diam)	Grova lågor (>25 cm diam)	Förutsättningar för biologisk mångfald
		antal/hektar		
1	Stor förekomst	>150	>15	Mycket goda
2	Tämligen stor förekomst	75-150	8-15	Goda
3	Tämligen liten förekomst	30-75	4-8	Intermediära
4	Liten förekomst	15-30	2-4	Mindre bra
5	Mycket liten förekomst	<15	<2	Dåliga

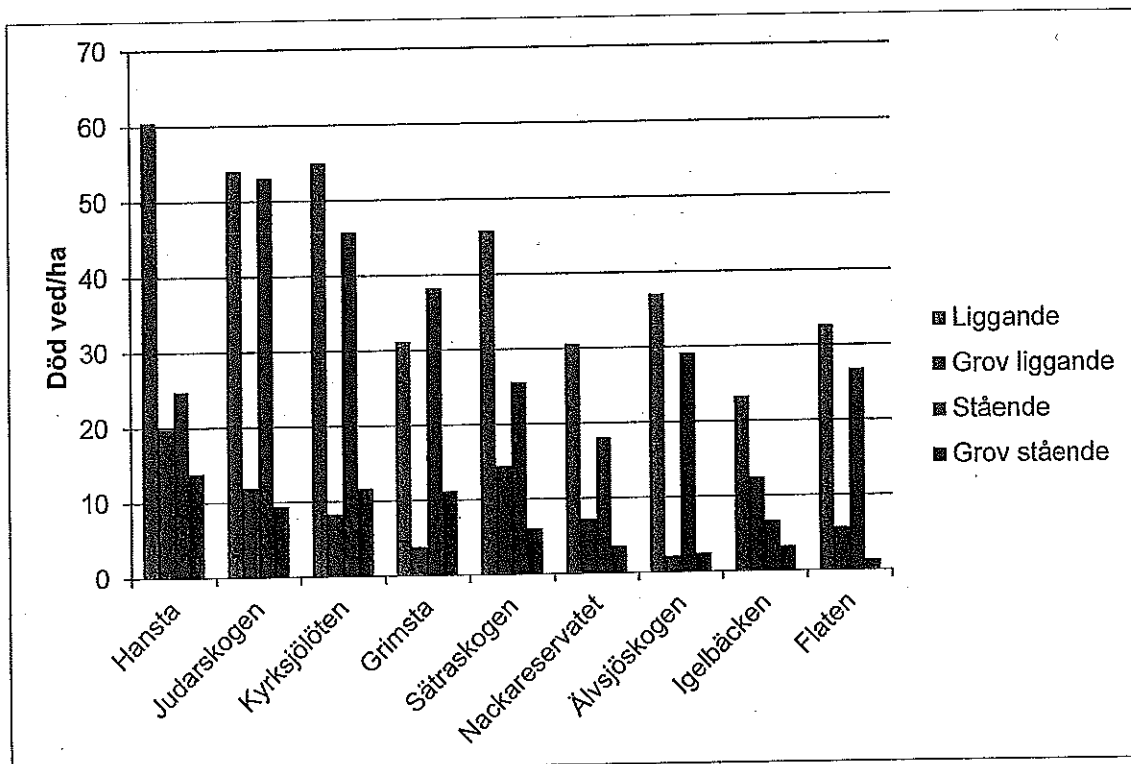
Resultat

Övergripande resultat

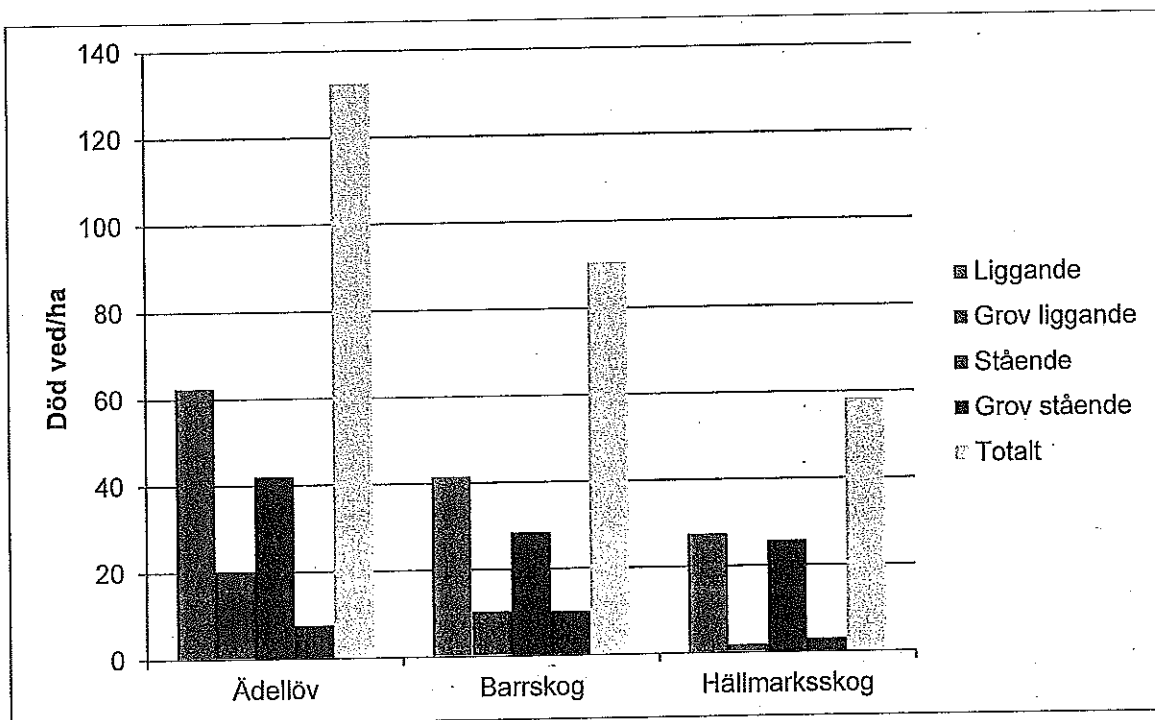
På det stora hela kan man se att det är stor variation av mängden död ved mellan reservaten. Reservat som Nackareservatet, Älvsjöskogen, Igelbäcken och Flaten har nästan hälften så mycket död ved per hektar jämfört med reservat som Hansta, Judarskogen och Kyrksjölöten (fig. 1), medan Grimsta och Sätterskogen ligger däremellan. Generellt finns det mer liggande död ved än stående och mer klen död ved än grov (fig. 2). Ett annat resultat är att vi hittade mer död ved i ädellövmiljöer jämfört med barrskogsmiljöer och i hållmarksskog (fig. 3).

Figur 3. Total mängd död ved per hektar i Stockholms stads natur- och kulturresevat.

Figur 4. Mängd död ved per hektar i Stockholms stads natur- och kulturresevat.

Figur 2. Mängd död ved per hektar i Stockholms stads natur- och kulturresevat fördelat över inventerade naturmiljöer.

Resultat per resevat

För detaljerade kartor för respektive resevat, se avsnitt *Detaljerade kartor* i slutet av denna rapport.

Judarskogens naturresevat

	Liggande	Grov liggande	Stående	Grov stående	Totalt
Död ved per hektar	54	12	53	9	128
Förutsättning för biologisk mångfald	Intermediära	Goda			
Benämning	Tämligen liten förekomst	Tämligen stor förekomst			

Kyrksjölötens naturresevat

	Liggande	Grov liggande	Stående	Grov stående	Totalt
Död ved per hektar	55	8	46	12	121
Förutsättning för biologisk mångfald	Intermediära	Goda			
Benämning	Tämligen liten förekomst	Tämligen stor förekomst			

Hansta naturreservat

	Liggande	Grov liggande	Stående	Grov stående	Totalt
Död ved per hektar	60	20	25	14	120
Förutsättning för biologisk mångfald	Intermediära	Mycket goda			
Benämning	Tämligen liten förekomst	Stor förekomst			

Grimsta naturreservat

	Liggande	Grov liggande	Stående	Grov stående	Totalt
Död ved per hektar	31	4	38	11	84
Förutsättning för biologisk mångfald	Intermediära	Intermediära			
Benämning	Tämligen liten förekomst	Tämligen liten förekomst			

Igelbäckens naturreservat

	Liggande	Grov liggande	Stående	Grov stående	Totalt
Död ved per hektar	23	13	7	3	46
Förutsättning för biologisk mångfald	Mindre bra	Goda			
Benämning	Liten förekomst	Tämligen stor förekomst			

Sätraskogens naturreservat

	Liggande	Grov liggande	Stående	Grov stående	Totalt
Död ved per hektar	46	14	26	6	92
Förutsättning för biologisk mångfald	Intermediära Goda				
Benämning	Tämligen liten förekomst Tämligen stor förekomst				

Älvsjöskogens naturreservat

	Liggande	Grov liggande	Stående	Grov stående	Totalt
Död ved per hektar	37	2	29	3	71
Förutsättning för biologisk mångfald	Intermediära Mindre bra				
Benämning	Tämligen liten förekomst Liten förekomst				

Nackareservatet i Stockholms stad

	Liggande	Grov liggande	Stående	Grov stående	Totalt
Död ved per hektar	31	7	18	4	59
Förutsättning för biologisk mångfald	Intermediära Intermediära				
Benämning	Tämligen liten förekomst Tämligen liten förekomst				

Diskussion och slutsats

När resultaten från inventeringen jämförs med NV:s bedömningsgrunder för död ved i skogslandskapet kan man generellt se att förekomsten av liggande klen död ved är ganska låg i Stockholms stads resevat. Mängden lågor ligger mellan liten till tämligen liten förekomst enligt NV:s jämförelsevärden, vilket visar på att förutsättningen för att arter knutna till mer klen död ved har begränsade förutsättningar att överleva i stadens resevat. Läget för den grova döda veden ser aningen bättre ut men visar ett mer spritt resultat. Förekomsten av grova lågor sträcker sig från liten förekomst till stor förekomst. Men även om man ser en stor spridning i resultaten för grov död ved så visar ändå majoriteten av resevaten på relativt goda förutsättningar för biologisk mångfald knuten till den grova döda veden.

En viktig reflektion av jämförelsevärdena från NV är att dessa endast tar upp förekomsten av lågor i skogslandskapet men inget om förekomsten av rakor. Det medför att man inte kan stirra sig blind på resultaten i rapporten och att bilden av hur stora förutsättningar vedlevande arter har att överleva i resevaten kan vara något bättre än vad som visas av NV:s jämförelsevärden. Dock är det generellt sett olika arter som utnyttjar lågor jämfört med torrakor och NV:s tabell borde kunna ge en relativt god fingervisning om statusen för vedlevande arter kopplade till liggande död ved.

Även om förekomsten av död ved är relativt god i flera av stadens resevat kan man generellt sett säga att det behövs mer död ved i våra resevat och av olika slag. Och även om de flesta rödlistade arter som lever på död ved kräver grov död ved så behövs också den klena döda veden för att bevara den biologiska mångfalden i skogen. Efter röjningsåtgärder i resevaten lämnas sannolikt oftast mer grova stockar men enligt resultaten från inventeringen behöver man också arbeta mer med att också lämna klen död ved i naturen. Med detta menar vi inte att man ska ersätta utplaceringen av grov ved, det handlar snarare om att komplettera de utplaceringssåtgärder som redan pågår.

Generella förslag på åtgärder för att stärka förutsättningarna för biologisk mångfald kopplad till död ved i Stockholms stads natur- och kulturresevat:

- Lämna områden åt fri utveckling. Genom att göra det skapar man en dynamik i skogen där träd faller när de faller vilket medför en variation bland den döda veden.

- Städa inte upp för mycket i reservaten. Spara död ved och ris för skogens arter.
- Arbeta aktivt för att placera ut död ved, av olika sort och i olika miljöer.
- Skapa död ved i likåldrig skog.
- Tillhandahåll död ved vid grillplatser för att besökare inte ska använda upp reservatens döda ved.
- Informera allmänheten om vikten av död ved. Detta är angeläget då många ser den döda veden som skräp snarare än en värdefull förutsättning för biologisk mångfald. En informationskampanj skulle förhoppningsvis kunna förändra synen på den döda veden hos många.

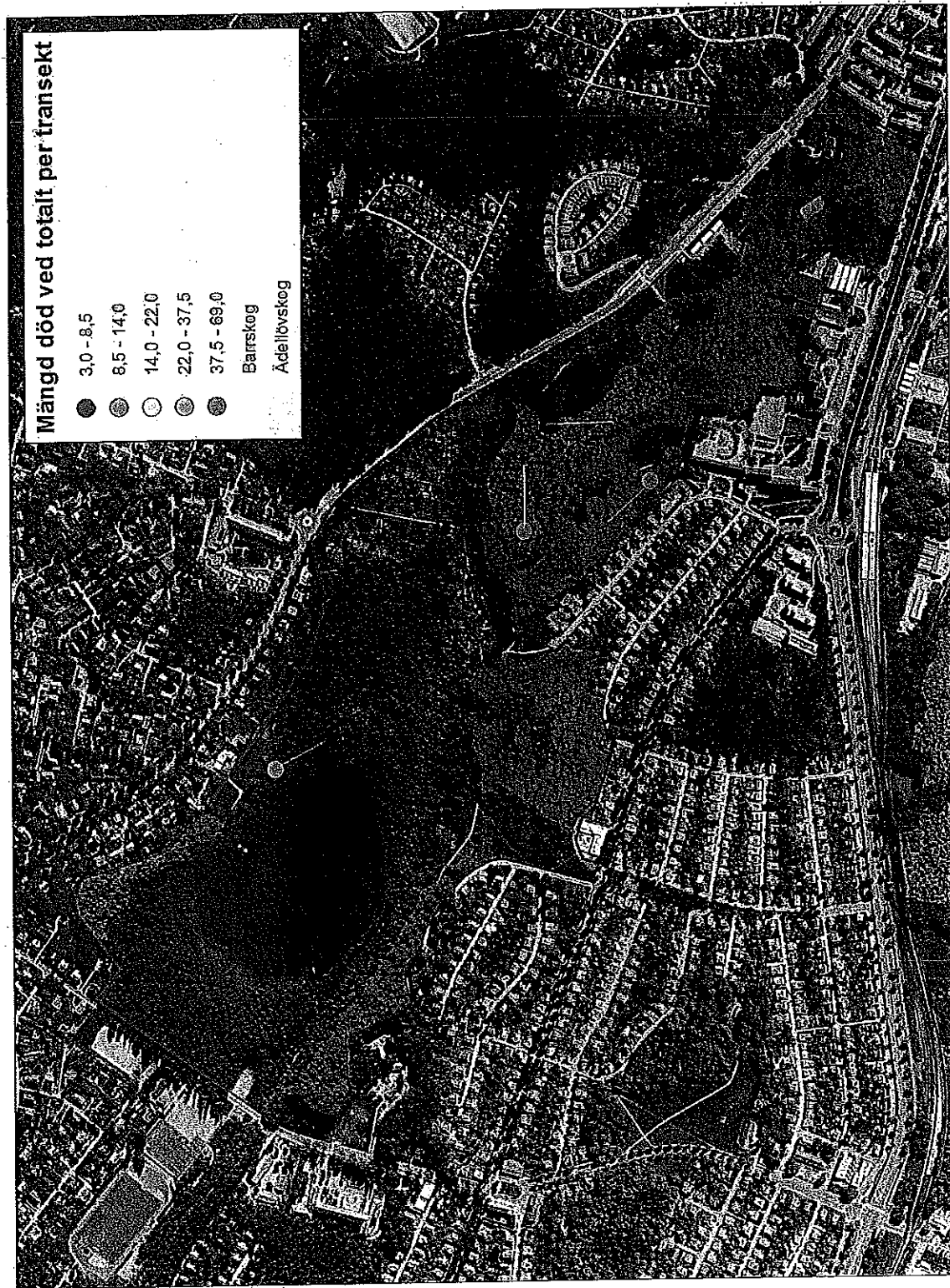
Detaljerade kartor

På följande sidor redovisas detaljerade kartor för Stockholms stads nio natur- och kulturresevat. I kartorna kan man se var transekterna placerades ut och förekomsten av den totala mängden död ved för varje enskild transekt.

Judarskogens naturreservat

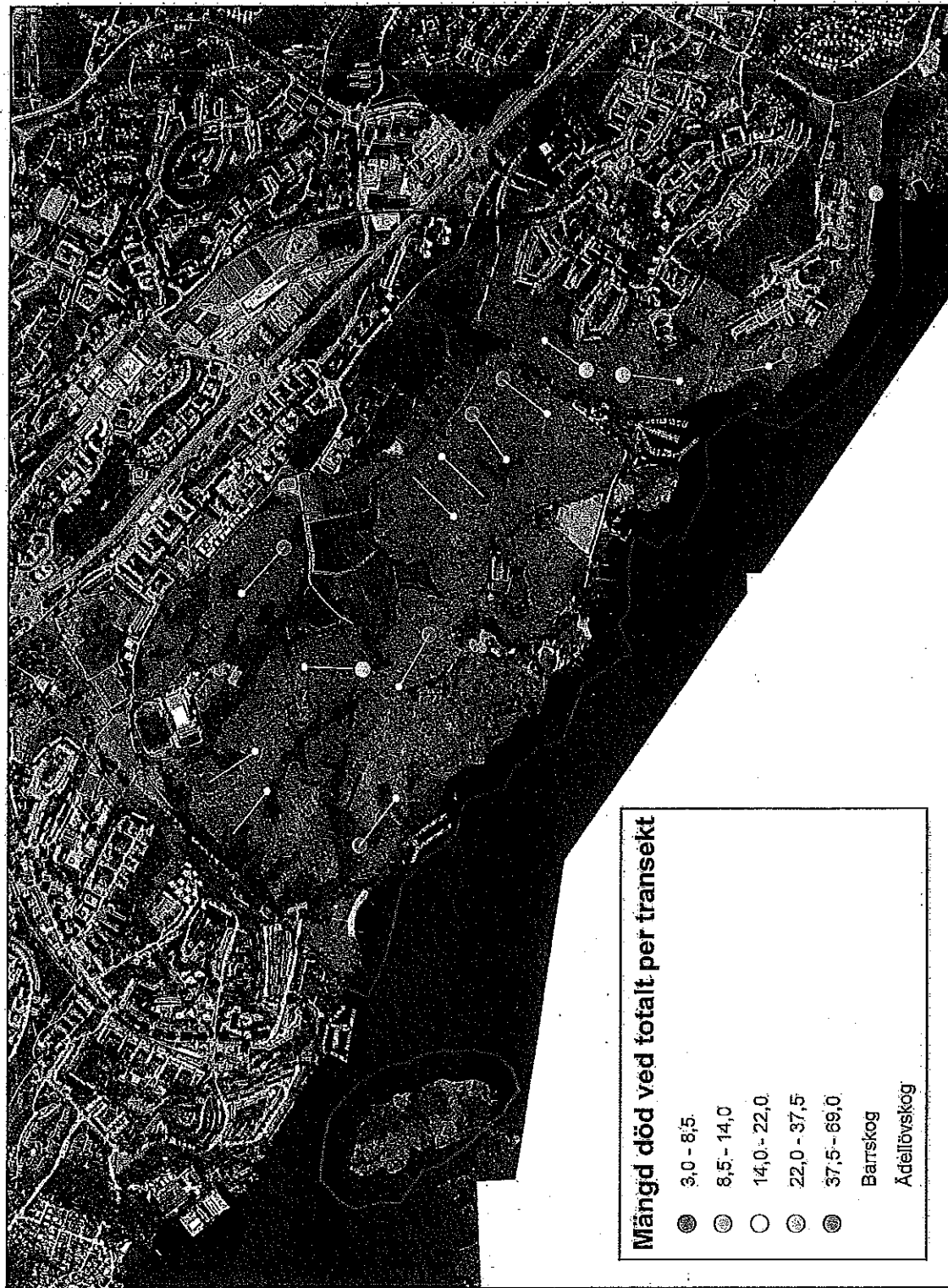
Kyrksjölötens naturresevat

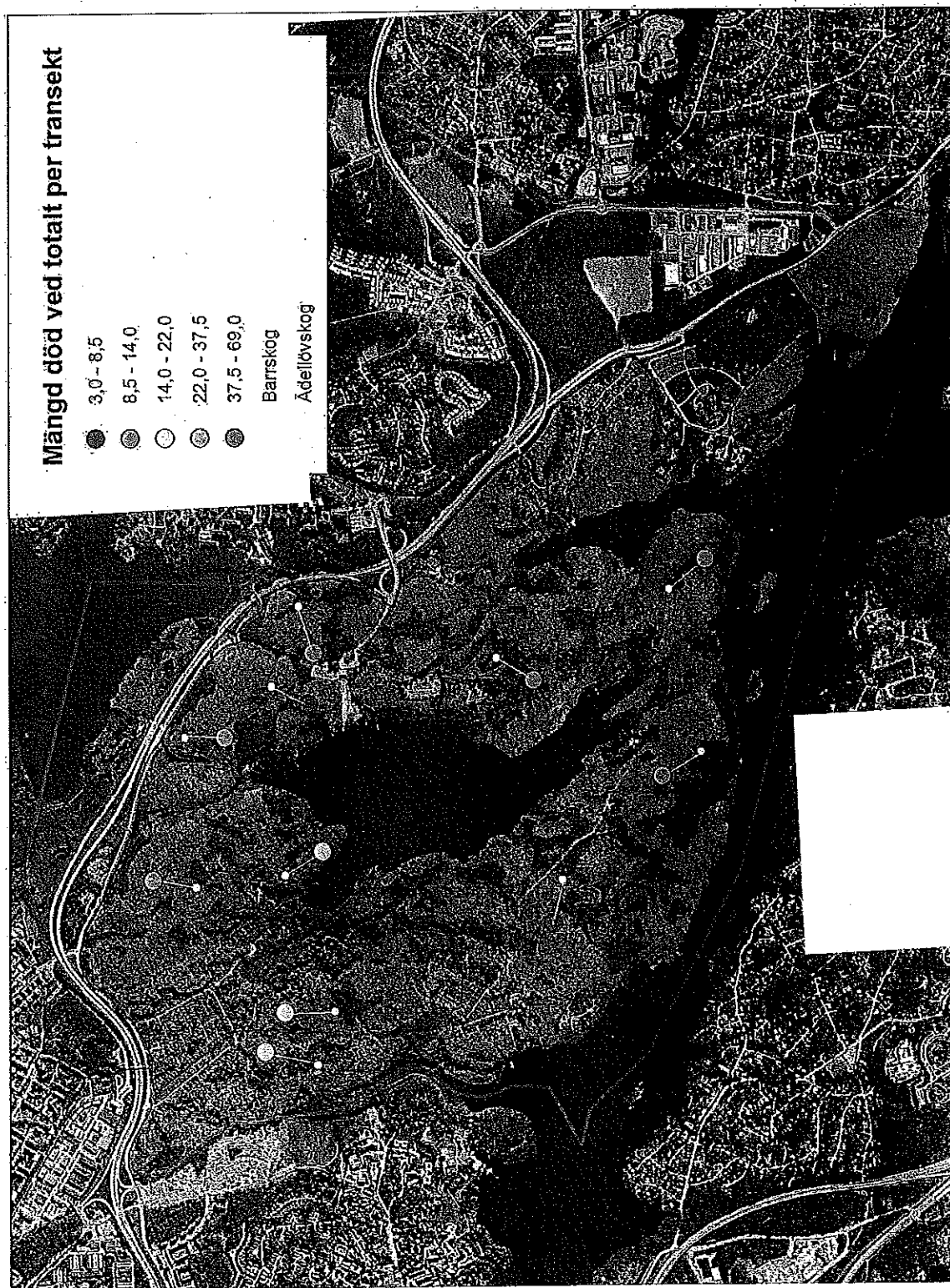
Hansta naturreservat

Grimsta naturresevat

Flatens naturreservat

Igelbäckens kulturresevat

Sätraskogens naturresevat

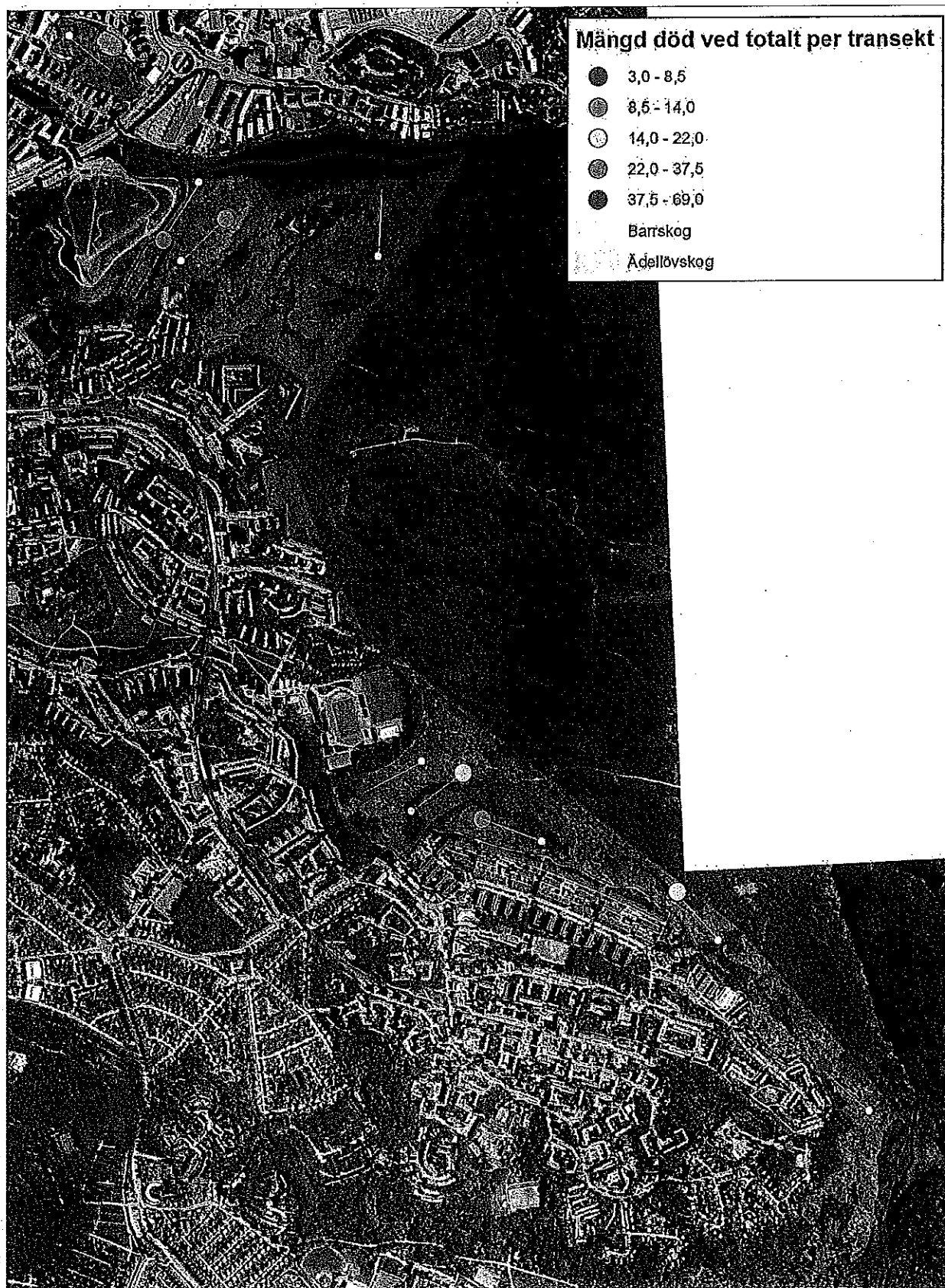
Mängd död ved totalt per transekt

- 3,0 - 8,5
- 8,5 - 14,0
- 14,0 - 22,0
- 22,0 - 37,5
- 37,5 - 69,0

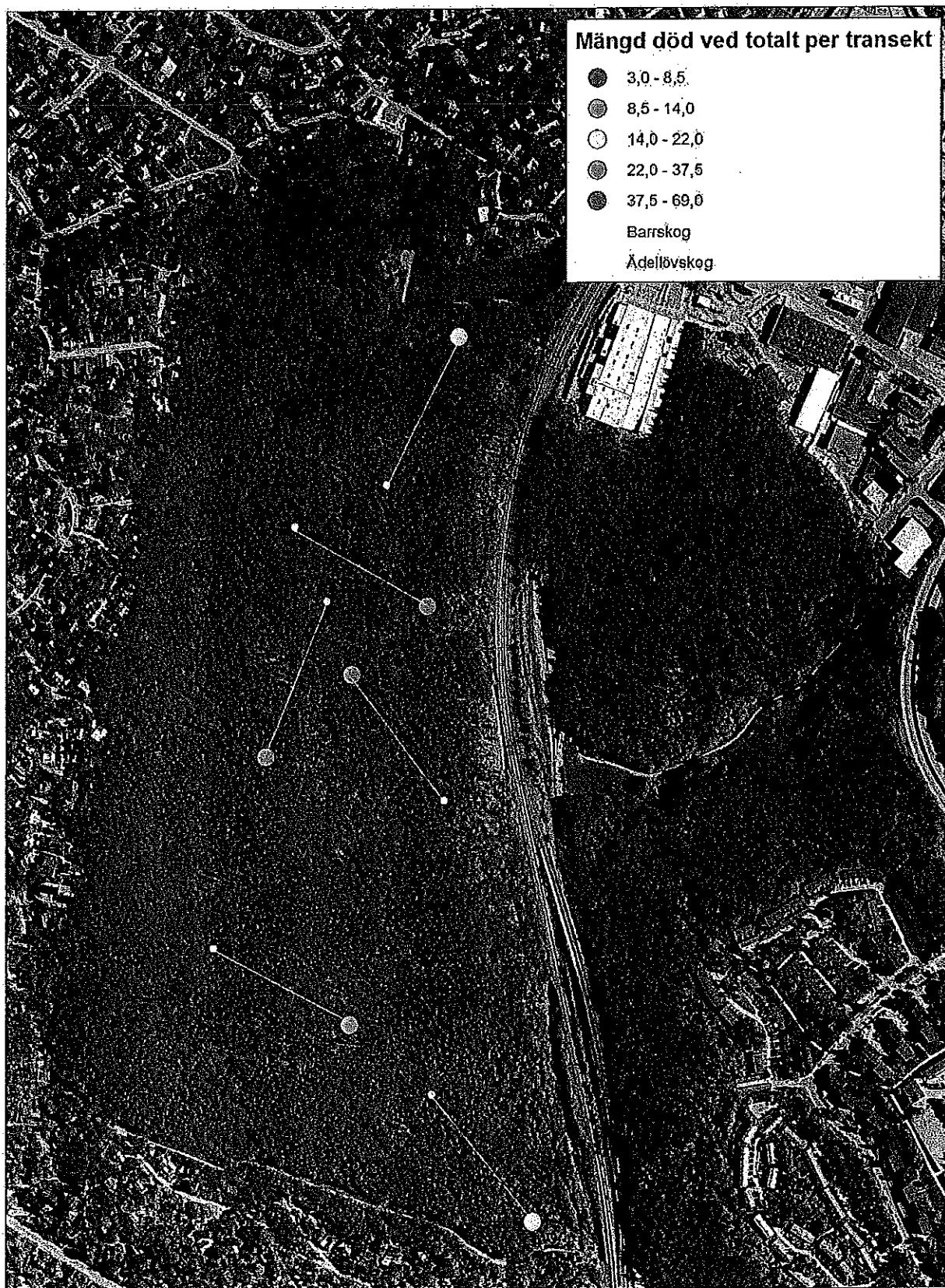
Barrskog
Ädellövskog

Nackareservatet i Stockholms stad

Älvsjöskogens naturreservat

Referenser

Almstedt M, de Jong J och Kruys N. 2005. Död ved i levande skogar - en översikt. Naturvårdsverket. Rapport 5413 – Död ved i levande skogar, hur mycket behövs och hur kan målet nås? Kapitel 1: s. 11-30.

De Jong J, Dahlberg A och Stokland J. N. 2004. Död ved i skogen. Hur mycket behövs för att bevara den biologiska mångfalden? - Svensk Bot. Tidskr. 98: 278–297. Uppsala. ISSN 0039-646X.

Sveriges miljömål. 2017. <http://www.miljomal.se/sv/Miljomalen/12-Levande-skogar/>. Hämtad: 2017-03-02.